

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΗ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ» *

ΥΠΟ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛ. ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

7ον) Δέον να ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τὴν Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Amsterdam, διευτώθη, κατὰ τινα συνεδρίαν, ἐπιφύλαξις τις ἐκ μέρους τινῶν ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων¹, ἀλλὰ δὲν ὑπεβλήθη, ὡς συνέβη εἰς προηγούμενα συνέδρια, ἐπίσημος δήλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀντιπροσωπείας, ἕνεκα διαφωνίας τῶν μελῶν τῆς. Πάντως ἡ τελικὴ ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων ἀπόκειται εἰς τὰς Ἐκκλησίας τὰς μετασχούσας τῆς Γεν. Συνελεύσεως.

Τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἐντεῦθεν προκύπτουν εἶναι σημαντικά, δεδομένου, ὅτι ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» ὡς νομικὸν τοῦλάχιστον προ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τεύχους σ. 313.

1. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Amsterdam δὲν ὑπῆρξεν ἐνότης εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀντιπροσωπείας μας. Ἐπειδὴ ἱκανοὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχον (ὁρθῶς) τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι δὲν εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν τῆς σημασίας τῆς συμμετοχῆς ταύτης, διότι ὄντως εἶναι καινοφανὲς τὸ γεγονός τῆς συμμετοχῆς εἰς Ὁργάνωσιν «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἀλλ' ἐνόμιζον, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς συνεργασίας μετὰ τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς συγκρότησιν ἐνιαίου μετώπου ἐναντίον τῆς στρατευομένης ἀθεΐας καὶ τῶν ἀντιχριστιανικῶν δυνάμεων διὰ τοῦτο κατὰ τινα συνεδρίαν ἐξουσιοδότησαν τὸν καθηγητὴν κ. Ἰωαννίδην (οἱ παρακαθήμενοι Σεβ. Μητροπολίται Καβάλας καὶ Σάμου καὶ τινες παρακαθήμενοι αὐτοῖς ἀντιπρόσωποι), ὅπως δηλώσῃ ἐπίσημως (Ἀγγλιστί), ὅτι ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τούτων (τοῦ θεμελιώδους καταστατικοῦ) καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου, οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπεφυλάσσοντο ν' ἀναφέρωσιν εἰς τὰς Ἱ. Συνόδους τῶν Ἐκκλησιῶν των, εἰς ἃς ἐναπέκειτο ἡ λήψις ἀποφάσεων. Ἴδοὺ ἡ δῆλωσις. «Γνωρίζομεν πάντες, Κύριε Πρόεδρε, καὶ ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ὅτι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι εὐρίσκονται ὑπὸ λίαν κρισίμους περιστάσεις. Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ρωσσίας, Ρουμανίας, Σερβίας ὡς καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν Θεόθεν εὐλογημένην ταύτην συνέλευσιν διὰ γνωστοῦς λόγους. Μόνον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος καὶ Κύπρου συμμετέχουν δι' ἐπίσημον ἀντιπροσώπων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συμμετοχὴ μας δὲν εἶναι εἰς τὴν προσήκουσαν ἀνολογίαν. Ἐξ ἄλλου ἀκόμη καὶ αἱ Σύνοδοι τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν δὲν ἔχουν συζητήσει ἐν ταῖς λεπτομερείαις πάντα τὰ ἐνταῦθα ἐγεγρόμενα καὶ συζητούμενα θέματα. Ἐντεῦθεν λαμβάνομεν μέρος εἰς τὰς συζητήσεις μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν, ὅτι ὅλαι αἱ ληφθησόμεναι ἀποφάσεις ἡμῶν θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὰς Ἱ. Συνόδους ἡμῶν πρὸς μελέτην καὶ τελικὴν κύρωσιν». Ὁ Πρόεδρος τῆς ἡμέρας Σεβ. Καντεβουρίας παρετήρησεν, ὅτι τοῦτο ἐγγράφη καὶ ἐννοεῖται, ὅτι ἀρμόδια ν' ἀποφασίσωσιν εἶναι αἱ Ἐκκλησίαι.

σωπον, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 66 τοῦ Ἑλβετικοῦ Ἀστ. Κώδικος (association), *ὀφίσταται πλέον*, ὡς προῆλθεν ἀπὸ τὴν Assembly τοῦ Amsterdam εἰς τὴν ὁποίαν συνεπεράξαμεν, ἔστω καὶ μετ' ἐπιφυλάξεων. Ἡ περαιτέρω θέσις μας ἐν αὐτῇ τῇ Ὄργανώσει, ἐν ἣ ἢ μὲν κοινὴ βάσις τῆς πίστεως εἶναι ἀνεπαρκῆς ἢ δὲ ἐκκλησιολογικὴ ὄλως ἀκαθόριστος, δεόν νὰ ἐξετασθῇ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης προσοχῆς καὶ πρακτικοῦ πνεύματος, συμφώνως δῆλα δὴ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς καιροὺς τοὺς ὁποίους διέρχεται ἡ Χριστιανικὴ ἀνθρωπότης καὶ τοὺς ἀπωτέρους σκοποὺς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀποβλεπούσης πάντοτε πρὸς τὴν ἀληθῆ, ὀρθόδοξον, ἔνωσιν.

Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξετασθῇ πληρέστερον ἢ ἐπελθούσα μεταβολὴ εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ὥστε ἡ θεμελίωσις τῆς λύσεως νὰ εἶναι ἀσφαλῆς.

§ 2. *Περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἐπελθούσης ριζικῆς μεταβολῆς εἰς τὸν τρόπον ἐπαφῆς καὶ σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ πῶς προῆλθεν αὕτη. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων. Ἡ ἑλλιπεσιᾶτη δογματικὴ καὶ ἡ ἀκαθόριστος ἐκκλησιολογικὴ βάσις τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ αἱ ἐπιφυλάξεις τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων.*

Ἐπὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ θέματος τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ συμπεράξεως περαιτέρω εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνῶ ἡ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος τοῦ Οἴκ. Θρόνου, τοῦ Ἰανουαρίου 1920, ὁμιλεῖ περὶ ἀπλῆς κατ' ἀρχὰς συναφείας καὶ προσεγγίσεως, ἥς καθορίζονται μάλιστα καὶ εἰδικὰ θέματα, νῦν εὐρισκόμεθα πρὸ ἀλλαγῆς τῆς μορφῆς τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἑτεροδόξους.

Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἡ ὁποία προσέλαβεν ὀριστικὴν μορφήν εἰς τὸ παγκόσμιον συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam. Ἐτερα ζητήματα εἶναι: ποία εἶναι ἡ οὐσία τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ ποία τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα αὐτήν.

Α') Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησία ἀποδεχθεῖσαι, τὸ δεύτερον ἥδη¹, τὴν ἀποψιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅτι «ἡ προσέγγισις καὶ Κοινωνία (δῆλα δὴ ἐπικοινωνία) τῶν Ἐκκλησιῶν οὐκ ἀποκλείεται ἐκ τῶν ὀφισταμένων δογματικῶν διαφορῶν» καὶ ὅτι αὕτη «εἶναι εὐκαταία καὶ ἀναγκαία καὶ πολυλαχῶς χρήσιμος» εἷς τε τὰς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, εἰς τὸ ὅλον Χριστιανι-

1. Ἡ πρώτη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνακινήσει τοῦ ζητήματος τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἔνωσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐγένετο ὑπὸ Ἰωακείμ τοῦ Γ' (1902), ἡ ἐγκύκλιος τοῦ ὁποίου ἐγένετο εὐμενῶς δεκτὴ παρὰ τῶν Ὁρθ. Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Περὶ τούτων πρβλ. *Ἰω. Καρμίρη*: Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς σ. 381 ἐνθα καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

κὸν σῶμα «εἰς προπαρασκευὴν καὶ διευκόλυνσιν τῆς πλήρους ποτὲ σὺν Θεῷ καὶ εὐλογημένης ἐνώσεως» ὄχι μόνον συμμετέσχον δι' ἀντιπροσώπων των τῆς Προκαταρακτικῆς Συνελεύσεως τῆς Γενεῦσης (12-20 Αὐγ. 1920), ἀλλὰ καὶ ἐξέθεσαν ἐκεῖ πρόγραμμα διὰ τὸ μέλλον νὰ συνέλθῃ παγκόσμιον Συνέδριον «Πίστεως καὶ Διοικήσεως»¹.

Ἴδου ἐν βραχείᾳ περιλήψει τὸ περιεχόμενον τοῦ σημαντικαύτου τούτου, ἀλλὰ μὴ μνημονευθέντος τελευταίως καὶ δὴ μὴ ἐξετασθέντος ἐπισταμένως, προγράμματος τῶν Ὁρθοδόξων², ὡς ἐξετέθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Ἀλιβιζάτου, ὁμιλήσαντος ἐξ ὀνόματος τῶν παρισταμένων ἀντιπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Ἐν ἀρχῇ ὁ κ. Α. ἐκθέτει διὰ βραχυτάτων τὴν Ὁρθόδοξον περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίαν τονίζων ἐμφαντικῶς, ὅτι αἱ ἐπὶ μέρος αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦν τὴν «Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν» (ἡ θεμελιώδης αὕτη ἀξίωσις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας προεβλήθη τότε διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φορὰν ρητῶς)³. Ἀφοῦ ἔπειτα ὁ κ. Α. ἐξέθεσε τὴν γνωστὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἐξῆρε τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας τῆς διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐτόνισεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἡ Ὁρθόδοξος

1. Das Programm der Orthodoxen Kirche (Rede von Prof. Alivisatos auf der Genfer Vorversammlung der Weltkonferenz über Glauben und Verfassung), ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Internationale Kirchl. Zeitschrift τοῦ 1921 σ. 93—98. Ἀντιπροσωπεύθησαν: οἱ Ὁρθόδοξοι, οἱ Παλαιοκαθολικοὶ, οἱ Ἀγγλικανοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόβειοι, ἅπαντες προερχόμενοι ἐξ 80 Ἐκκλησιῶν καὶ 40 Χωρῶν, πλὴν τῆς Γερμανίας καὶ Ρωσίας: Φυσικὰ ἀπουσίαζον οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ. Πρβλ. Ἰ. Καρμίρη: ἐνθ. ἄνωτ. σ. 390.

2. Αὐτόθι ἐν σ. 391 ἐδημοσιεύθη ἡ πρώτη ἑλληνιστί, βραχυτάτη ὁμως, περίληψις τούτου. Πρβλ. νῦν τοῦ αὐτοῦ: Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας καὶ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν Ἀθήναις 1949 σ. 43 ὑπόσημ. 1.

3. Εἰς τὰς «δηλώσεις» τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν ἐν Λωζάννῃ καὶ Ἐδιμβούργῳ (ὅπως καὶ εἰς τὰς συζητήσεις) ἐνῶ ἐξετέθη ἡ πίστις τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (ἀτυχῶς οὐχὶ μὲ τὸν μόνον δογματικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀκριβέστατον αὐτὸν τίτλον, διότι ὁ ὅρος «Ὁρθοδοξία» χρησιμοποιοῦμενος καὶ ὑπὸ τῶν Προτεστάντων πρὸς δῆλωσιν τῆς «Προτεσταντικῆς Ὁρθοδοξίας» δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ ὡς πρὸς τὴν ἐντύπωσιν καὶ βαρύτητα παρὰ τοῖς ξένοις πρὸς τὸν ὅρον Καθολικότης) δὲν προεβλήθη αὕτη ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν φράσιν τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως (Μία Ἀγία Καθολικὴ κ.λ.π.). Ἀρνούμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως τὸν τίτλον Καθολικὴ καὶ ἀξιοῦντες τοῦτον διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν μας δὲν εἶναι πρέπον νὰ τὸν ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν ἱστορικὴν του θέσιν, ἀφοῦ οἱ ἡμέτεροι εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἐτόνιζον, ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ γνήσιοι Καθολικοὶ, οἱ ἀρθόδοξοι συνεχίζοντες τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν 8 πρώτων αἰώνων; Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ γράψωμεν ἰδιαιτέρως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος πρβλ. Γ. Ι. Κονιδάρη: Διατὶ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος καὶ διατὶ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία «Γρηγ. Παλαμᾶς» 1947 καὶ «Προσχέδιον» ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 58 ἔξ.

Ἐκκλησία κατέβαλεν εὐκρινῆ προσπάθειαν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐμπνεομένη δὲ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ πιστεύουσα, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ καὶ ἀληθὴς ἔνωσις ἐν τῇ πίστει καὶ τῷ πολιτεύματι ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν εἰς τὸ παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ἔχουσῶν τὰς αὐτὰς ἐνωτικὰς (ἢ ὀρθότερον οἰκουμενικὰς) τάσεις Ἐκκλησιῶν καὶ προσῆλθεν εἰς τὴν Προκαταρκτικὴν Συνέλευσιν τῆς Γενεύης, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν θὰ ἐξετίθεντο αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ των, ἀποφασισμένη νὰ ἐκθέσῃ πρόγραμμα συνεννόησεως τῶν Ἐκκλησιῶν, συνεργασίας καὶ ὑποστηρίξεως ἐν τοῖς ἔργοις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ καλλιουργίας τῶν θεμελιωδῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Ἡ προγραμματικὴ αὐτῆ συνεννόησις θὰ ἐπέφερε τὴν βαθμιαίαν προσέγγισιν καὶ θὰ εἶχεν ἐν τέλει ὡς συνέπειαν τὴν συνένωσιν αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν», ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Οὕτω θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀδιαφορίαν καὶ ἐχθρότητα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης τὸ πρόγραμμα τῆς (Καθολικῆς) Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπέβλεπεν εἰς τὴν «Ἰδρυσιν ἐνὸς Συνδέσμου Ἐκκλησιῶν» (Kirchenbund) κατὰ τὸ εἶδος τοῦ «Συνδέσμου τῶν Λαῶν» (Völkerbund)¹, τοῦτο δὲ ἐθεώρει ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ὡς προαπαιτούμενον ὄρον τῆς Ἐνώσεως. Ἡ τελικὴ ἐπίτευξις ταύτης προαπαιτεῖ καταπολέμησιν τῆς ἀγνοίας καὶ ἐχθρότητος μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἴδου οἱ ὅροι τοῦ προγράμματος τῶν Ὁρθοδόξων :

1ος) Κατάπανσις τοῦ προσηλυτισμοῦ² καὶ πρόθυμος συμμετοχὴ, κατὰ τὸ ἐφικτόν, τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῶν μὴ χριστιανῶν.

2ος) Τερματισμὸς τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀμοιβαία γνωριμία τῶν Ἐκκλησιῶν.

3ος) Σύνδεσις τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄμνην τῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων ἐναντίον παντὸς συστήματος καταπολεμουῦντος τὸν Χριστιανισμόν³.

Οὕτω θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτραποῦν, διὰ τῆς ἐνεργοῦ καὶ κοινῆς ἐκδηλώσεως ἐνδιαφέροντος τῶν Ἐκκλησιῶν, πολλοὶ κίνδυνοι. Τὸ κοινὸν διαφέρον ἔδει νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, ἅτινα ἀνέκυπτον ἐκ τοῦ Μπολσεβικισμοῦ, τοῦ Ἀλκοολισμοῦ κλπ.

1. Ἀμφότερα ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν διὰ τοῦ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ «Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν», ἃν καὶ ἡ γερμανικὴ λέξις Bund σημαίνει δεσμόν, σύνδεσμον καὶ συμμαχίαν.

2. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ προσηλυτισμοῦ μετὰ πολλοῦ κόπου ἐγένετο δεκτὴ θεωρητικῶς ὑπὸ τῶν Προτεσταντῶν. Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ κατηγορηματικῶς, ὅτι ὁ προσηλυτισμὸς ἔκλεισε διὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Πρβλ. νῦν: *Ι. Καρμίρη*: Ἡ Ὁρθοδ. Καθολ. Ἐκκλησία κλπ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 31, ὑπόσημ.

3. Ἐνταῦθα μνημονεύει τῶν σφαγῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὅτε δὲν ἠκούσθη οὐδεμίᾳ ἐκφρασίᾳ συμπαθείας ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν!

4ος) Ἀμοιβαία γνωριμία καὶ προαγωγή τῶν φιλικῶν σχέσεων διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀντιπροσώπων καὶ δι' ἀλληλογραφίας.

5ος) Ἐνωσις τῶν μικροτέρων καὶ συγγενῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐνταῦθα προστίθεται ὀρθότατα ἡ χαρακτηριστικὴ φράσις, «Δὲν θὰ ἦτο ἐπωφελέστερον ἂν εἰς τὸ μέλλον συνέδριον ἐνεφανίζοντο ἀντὶ 16 μόνον 6 δμάδες ;

6ος) Φιλικὴ διεξαγωγή ἐρεύνης τῶν δογματικῶν διαφορῶν.

7ος) Ἀποχὴ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ πολιτικὰ ζητήματα, ἀνήκοντα εἰς τὸ Κράτος. «Οὕτω θὰ φθάσωμεν λέγει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνεδρίου: τὴν Ἐνωσιν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὸ πολίτευμα».

Ἄλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῶσι ταῦτα ; Ὁ ἐκθέσας τὸ πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων προσθέτει: «Αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἡ ὁποία θὰ ἔδει νὰ ὁργανωθῇ περίπου ὡς ἐξῆς:

1ον) Νὰ ἐκλεγῆ μόνιμος Ἐπιτροπὴ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν (Κεντρικὴ).

2ον) Νὰ ὀρισθοῦν εἰς ἑκάστην Ἐκκλησίαν ἐπιτροπαί, αἱ ὁποῖαι θὰ συνεννοοῦνται καὶ θὰ συνεργάζονται μετὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

3ον) Νὰ ἐκδοθῆ κεντρικὸν ὄργανον¹.

4ον) Πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν τῶν αἰτημάτων πρέπει νὰ συγκροτηθῶσι συνέδρια, ἅτινα θὰ ὀρίσῃ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, ὀρίζουσα τόπον καὶ χρόνον.

5ον) Νὰ ὀρισθῆ τόπος καὶ χρόνος τοῦ Γενικοῦ συνεδρίου.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο παρεδόθη εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, ἡ ὁποία ἐξέδωκε τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν:

«Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρότειναν εἰς τὸ Συνέδριον πρὸς προπαρασκευὴν τῆς συνενώσεως, τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ Συνεδρίου, νὰ ληφθῆ ἀμέσως ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ διενεργηθῶσι τὰ ἐξῆς:

α) Νὰ ἐκλεγῆ μία Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ συνεχίσεως ἐξ ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν Κοινωνιῶν (Gemeinschaften), αἵτινες θέλουσι νὰ συνεργασθῶσιν. β) Αὕτη ἡ Ἐπιτροπὴ δεόν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαρῆν μετὰ τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν χωρῶν. γ) Πρέπει νὰ συγκροτηθοῦν συνέδρια καὶ νὰ προπαρασκευασθοῦν συνέδρια. δ) Πρὸς διαφώτισιν καὶ ἀμοιβαίαν γνωριμίαν καὶ καλλιέργειαν τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, πρέπει νὰ ληφθῆ φροντίς, ἵσως δι' ἓν Περιοδικόν, ὅπως τὸ «The Constructive Quarterly» (Ἐποικοδομητικὴ τριμηνιαία, ἐννοεῖται ἔκδοσις).

Ὁ ἄμεσος σκοπὸς τῆς Ἐπιτροπῆς πρέπει νὰ εἶναι πὸς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῶν διαφορῶν κοινωνιῶν διὰ τὰς ἐπομένους θεμελιώδεις

1. Ἐπροτάθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ὡς δημοσιογραφικὸν ὄργανον τὸ περιοδικὸν τῶν Παλαιοκαθολικῶν «Internationale Kirchliche Zeitschrift», ἐκδιδόμενον ἐν Βέρνῃ τῆς Ἑλβετίας.

ἀρχάς. Πρὸς διατήρησιν πλήρους τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας, πρέπει ν' ἀναγνωρισθῆ, ὅτι πρὸς διαφύλαξιν τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἀδελφικῶν σχέσεων δὲν ἐπιτρέπεται καμμία κοινωνία θρησκευτικὴ νὰ καταβάλλῃ προσπαθείας διὰ ν' ἀποξενώνῃ μέλη τῆς ἐτέρας πρὸς ὄφελός της¹. Ἐν συναφείᾳ πρὸς τοῦτο οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐπιθυμοῦσι νὰ γνωστοποιήσωσιν, ὅτι αὐτοὶ διαδίδουσι μεταξὺ τῶν μελῶν της τὴν Ἀγ. Γραφὴν καὶ χαίρειζουσι τὴν διανομὴν διὰ τῆς Βιβλικῆς Ἐταιρείας. Πρὸς πρόληψιν ὅμως παρεξηγήσεων ἐπιθυμοῦσιν ἵνα ἀποτεινῶνται καὶ συνεργάζωνται μετὰ τῶν ἀρχῶν». Μετὰ ταῦτα ἐκτίθεται ἡ ἀνάγκη συνεννόησεως διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς Ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν (οἱ ἡμέτεροι ἐδήλωσαν προθυμίαν διὰ τὴν Ἱεραποστολὴν μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν) καὶ προστίθεται «ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαθιδρυθῶσιν ἰδιαιτέραι ἐπιτροπαὶ πρὸς μελέτην τῶν δογματικῶν, ἱστορικῶν καὶ λειτουργικῶν ζητημάτων, ὅπως καὶ ἐκείνων, ἅτινα ἀφοροῦν εἰς τὰ κληρικὰ λειτουργήματα καὶ ἀρχάς, ἐφ' ὅσον ἀπτονται τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν καὶ πρέπει νὰ γίνῃ ἔναρξις συζητήσεων μεταξὺ συγγενῶν κοινωνιῶν² πρὸς προαγωγὴν στενωτέρας ἀμοιβαίας ἐπικοινωνίας, ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν μᾶς τελείας ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως».

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἤθελε νὰ δημιουργηθῆ «Συνασπισμὸς (Liga) τῶν Ἐκκλησιῶν», ἔχων τὴν ἀποστολὴν νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ νὰ συνεργασθῆ ἑναντίον παντὸς συστήματος, ὅπερ ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀρχάς ταύτας. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον δὲν δύναται ν' ἀναληφθῆ παρ' αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς».

«Μετὰ ἐγκάρδιον προσφώνησιν ἀπεφασίσθη: Τὸ Συνέδριον συμφωνεῖ γενικῶς πρὸς τὰς θεμελιώδεις αὐτὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι περιελήφθησαν εἰς τὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μεταβιβάζει ταύτην εἰς τὴν «Ἐπιτροπὴν συνεχείας» τῶν ἐργασιῶν, ἵνα τὰς ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς διαφόρους κοινωνίας, αἵτινες ἀντιπροσωπεύθησαν εἰς τὸ Συνέδριον, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ προετοιμάσωσιν τὸν δρόμον διὰ τὴν ἐμβριθεῖν σκέψιν περὶ τοῦ Παγκοσμίου συνεδρίου».

Β') Παρέθεσα εἰς εὐρείαν περιλήψιν τὸ περιεχόμενον τοῦ σημαντικοῦ τούτου κειμένου, 1ον) διότι συμπληροῖ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον πρῶτον συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλη-

1. Περὶφρασις πρὸς ἀποφυγὴν τῆς λέξεως προσηλυτισμὸς! Οἱ Προτεστάνται περιλαμβάνουν τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν ὄρον Evangelisation. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ἡ κήρυξις τοῦ Εὐαγγελίου ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς τοὺς ἀπίστους.

2. Ὁ ὄρος Κοινωνία (Gemeinschaft) ἢ κοινότης χρησιμοποιεῖται, ὡς εὐρύτερος, ὑπὸ τῶν ξένων καὶ ἀντὶ τοῦ ὄρου Ἐκκλησία. Ἡμεῖς ζητοῦμεν ἐπικοινωνίαν Ἐκκλησιῶν, ἐνῶ οἱ προτεστάνται τὴν ἐπεκτείνουν καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις, πού ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν της!

σιῶν», ἐφ' ὅσον ἐκθέτει τὸ πρῶτον τὸ Σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας ταύτης μετὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἶναι ἡ *Mia Ἁγία (Una Sancta)*, 2ον) διότι διὰ τοῦ 5ου καὶ 6ου σημείου (ἀνωτέρω σελ. 499) ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῆς ἀκολούθου δηλώσεως, ὅτι τὰ ἐπτά σημεῖα τοῦ προγράμματος τῶν Ὁρθοδόξων θ' ἀποτελέσωσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδρυθησομένης «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἀφ' ἑτέρου, ἔθεσε τὴν βᾶσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ὡς Συνασπισμοῦ ἔχοντος *διπλᾶ ἐνδιαφέροντα, ἥτοι δογματικὰ καὶ ἠθικὰ-πρακτικά*. Ὅθεν δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἀτυχῶς διὰ τοῦ προγράμματος ἐσημειώθη ἀπόκλισις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ἐκτεθέντος εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀφοῦ ἡ προσέγγισις καὶ ἐπαφὴ εἰς τὰ δογματικὰ καὶ ἡ σύμπραξις εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ εἴθετο εἰς χεῖρας ἐνιαίας ὁργανώσεως, 3ον) διότι, καὶ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι οἱ Προτεστάνται ἀπέκρουσαν κατ' ἀρχὴν τὴν ἀποψιν, ὅτι ἠδύνατο ἡ Ἐπιτροπὴ ν' ἀναλάβῃ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον.

Παρὰ ταῦτα τὸ σχέδιον τοῦτο μὴ τυχὸν περαιτέρω ἐπεξεργασίας ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων, περιῆλθε βραδύτερον (τὸ 1936) εἰς χεῖρας κυρίως τῶν Προτεστάντων, οἵτινες καὶ τὸ διεμόρφωσαν ὀριστικῶς κατὰ τὰ ἔτη 1936—38¹.

Διαπιστοῦμεν λοιπὸν ἐνταῦθα, ὅτι ἐνῶ ἡ βᾶσις τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκ. Θρόνου συνεπληρώθη διὰ τῆς δηλώσεως περὶ τοῦ ποία εἶναι ἡ «Μία Ἁγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία»² ἡ ἔκθεσις τοῦ προγράμματος ἀπέκλινε ταύτης, διότι μοιραῶς θ' ἀνέκυπτε τὸ ζήτημα καταστατικοῦ τῆς ἐνιαίας Ὁργανώσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν κοινῆς δογματικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βᾶσεως. Πρέπει βεβαίως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ἐπελθούσα ἀσάφεια καὶ ἀπόκλισις προῆλθε τοῦτο μὲν ἐκ τῆς βαθείας καὶ εἰλικρινοῦς ἐπιθυμίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ὑφισταμένης ἐσωτερικῆς συνδέσεως τῆς θεωρητικῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἀνεπαρκοῦς μελέτης τοῦ ὅλου προβλήματος τοῦ τρόπου σχέσεως πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Ἡ μελέτη αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ τὴν τελευταίαν στιγμὴν πρὸ τῶν συσκέψεων μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐν ἰδιαιτέrais συνεδρίαις τῶν Ὁρθοδόξων. Αἱ

1. Πρβλ. *Dokumente* σελ. 16.

2. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι παλαιόθεν γνωστὴ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις: Πρβλ. *I. Καρμίερ*: Ἡ Ὁρθ. Καθολ. Ἐκκλησία κλπ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 18—21. Ὁρθῶς παρατηρεῖται ἐνταῦθα, ἐν σελ. 17, ὅτι ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δὲν ἐσήμαινε ποτὲ ἄρνησιν τῆς θέσεως ταύτης ἢ ὀπωσδήποτε ἀποδοχὴν τῆς περὶ «κλάδων τῆς Ἐκκλησίας» θεωρίας τῶν Ἀγγλικανῶν. Παρὰ ταῦτα πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο νὰ παύσῃ ἡ μνεία αὐτῆς τῆς κεντρικῆς θέσεως οὐδέποτε. Ἐπερε ν' ἀναφέρεται εἰς πᾶν ἔγγραφο καὶ μάλιστα καὶ εἰς πᾶσαν ἐπίσημον δήλωσιν.

παραλείψεις λοιπόν τοῦ 1920 καὶ ἐφεξῆς ἐκ μέρους ἡμῶν καὶ ἡ ἔλλειψις συλλογικῆς παρ' ἡμῖν προεργασίας, κατευθυνομένης προγραμματικῶς ὑπὸ τοῦ Οἴκ. Θρόνου, συνέβαλον ὥστε ἰδέα καὶ σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας τῶν προτεσταντῶν.

Παρὰ ταῦτα ἐν τῇ πράξει ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1936 εἶχε καθιερωθῆ, ὅτι εἰς μὲν τὰ ζητήματα τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ (*Life and Work*) ὑφίστατο *σύμπραξις* ἐν τῷ πνεύματι τῆς εὐρύτητος τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, διὰ δὲ τὰ *δογματικὰ ζητήματα καθιερώθη*, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν παλαιότεραν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας, *ἀπλή ἐπαφή* ἐν Ἐπιτροπαῖς (*Orth. Faith and Order*)¹ πρὸς ἄρσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τῆς δυσπιστίας καὶ δυσφορίας, τῆς προκαλουμένης ἐκ τῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν ἐνίων Ἐκκλησιῶν, β) «ἀποκατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἀναζωπύρωσιν τῆς ἀγάπης, δι' ἧς αἱ μὲν διαστάσεις δυνατὸν νὰ σμυκρινθῶσι διὰ δὲ τῆς διεγέρσεως φιλαδέλφου ἐνδιαφέροντος περὶ τῆς καταστάσεως καὶ εὐσταθίας τῶν Ἐκκλησιῶν» νὰ ἐπιτευχθῇ «ἀκριβεστέρα γνωριμία καὶ προθυμία εἰς τὸ κινεῖν ἐκάστοτε ἀμοιβαίως χεῖρα βοηθείας».

Κατὰ τὰ παγκόσμια συνέδρια καὶ τὰς διασκέψεις τῶν δογματικῶν Ἐπιτροπῶν, πρὸς διαπίστωσιν τῶν κοινῶν σημείων συμφωνίας, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία κατέβαλε εἰλικρινῆ, ὡς ὄφειλε, προσπάθειαν προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, διότι εἶχε καὶ ἔχει σταθερὸν σκοπὸν, ἀπώτερον βέβαια, τὴν ἐπίτευξιν πραγματικῆς καὶ ἀληθοῦς ἐνώσεως.

Ἄλλ' ἐρωτᾶται νῦν ὑπῆρχε σοβαρὸς λόγος αὐτῇ ἡ πράξις τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἀπλῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διὰ τὰ δογματικὰ θέματα νὰ μεταβληθῇ;

Γ') Ὅτι διὰ τῆς τυχόν τελικῆς ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἀποδοχῆς τῆς ἡμετέρας συμπράξεως εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam (ἡ μόνημος ἔδρα αὐτοῦ εὐρίσκεται ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας) ἢ ὡς ἄνω πράξις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ὑφίσταται *οὐσιώδη ἀλλοίωσιν* δύναται νὰ καταδειχθῇ ἐκ τῆς βραχείας ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως τῶν προσφάτων σχέσεων καὶ τῆς προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῶν κειμένων τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Amsterdam. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ, συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ὅτι τὴν ἀπωτέραν εὐθύνην, θετικὴν καὶ ἀρνητικὴν, διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀλλοίωσιν φέρομεν ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι.

Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο στάδια τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν, διότι κατὰ τὴν νεωτέραν φάσιν τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους

1. Τῶν συνεδρίων Λαζάνης καὶ Ἐδιμβούργου (1927 καὶ 1937) μετέσχε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ πολλῶν ἀντιπροσώπων καὶ δι' ἱεραρχῶν καὶ καθηγητῶν τῆς Θεολογίας, μετέσχε δὲ καὶ ἄλλων ἐπὶ μέρους ἐπιτροπῶν πρὸς διακρίβωσιν τῶν δογματικῶν διαφορῶν.

ἀπὸ τοῦ 1920—1936 παρουσιάζεται σταθερότης εἰς τὴν μορφήν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἑτεροδόξους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθε προσέγγις α) Ὁρθοδόξων, Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν, ὧν συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ βαθυτέρα γνωριμία μεταξὺ των καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν ἐκ μέρους τινῶν ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, β) ἡ καλλιτέρα γνωριμία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν Προτεσταντῶν καὶ ἐκ μέρους ἡμῶν ἐκείνων καὶ γ) ἡ προσέγγις Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων. Αὕτη ὑπῆρξεν μεγαλυτέρα παρὰ ἄλλοτε, κατὰ τοὺς μετασχόντας τῶν συνεδρίων Oxford καὶ Edinburgh (1937)².

Δ') Τὴν *πρώτην μεταβολὴν* διαβλέπομεν ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1936—1938, ὅτε τὰ συνέδρια τοῦ Oxford καὶ Edinburgh (1937) ἀπεφάσισαν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν ἐκθεσιν τῆς 14μελοῦς ἐπιτροπῆς τοῦ 1936 (ἐν Westfield College Hanstead συνελθούσης) περὶ ἰδρύσεως τῆς Ὁργανώσεως ἢ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν», περιλαμβανούσης ἀμφοτέρως τὰς κινήσεις—ὀργανώσεις «Πίστεως καὶ Τάξεως» (Faith and Order) καὶ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτοι τῆς «Ζωῆς καὶ Ἐργασίας» (Life and Work), αἵτινες ὅμως, θὰ ἐσυνέχιζον ἐν τῷ μεταξὺ τὰς ἐργασίας των³. Ὅπως ὅμως παρετήρει εἰς τὴν κατὰ τὴν 22αν Αὐγούστου 1948 δημοσίαν καὶ ἐνώπιον τῆς Γεν. Συνελεύσεως ὀμιλίαν τοῦ ὁ Yugve Brilioth («ἐπίσκοπος», ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σουηδίας) «ὅπως ὑφίσταται τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον καὶ ὅπως θὰ προκύρῃ ἀπὸ αὐτῆν τὴν Συνέλευσιν (ἦννοι ἐ τοῦ Amsterdam) εἶναι πλέον τι παρὰ ἀπλῆ συνένωσις αὐτῶν τῶν δύο κινήσεων». Αὐτὴ δὲ ἦτο ἀληθῶς ἡ πρόθεσις ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτουν εἰς αὐτάς, τὰς ἐκ τοῦ Προτεσταντισμοῦ προελθούσας ἀρχι-

1. Περὶ ταύτης πρβλ. κατωτέρω τὴν 4ην παράγραφον.

2. Πρβλ. «Ἐκκλησίαν» 1937 σ. 324.

3. Ὡς λόγος δι' ὃν ἐρρίφθη εἰς τὸ μέσον ἡ ἰδέα τῆς συνενώσεως τῶν δύο κινήσεων φέρεται ὁ ἐξῆς: «Ἐπειδὴ εἰς τὰ τοιαῦτα συνέδρια συνηγνόντων σχεδὸν πάντοτε οἱ ἴδιοι ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ ἔργον τῶν ἦτο κατ' οὐσίαν τὸ ἴδιον, ἡ συνεργασία καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐθεωρήθη σκόπιμον καὶ ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν», (Πρβλ. νῦν ἐκθεσιν τῆς ἀντιπροσωπείας ἐν τῷ Περιοδικῷ «Ἐνορία» τοῦ 1949). Εἰς τὰ Dokumente (σελ. 16) ὅμως λέγεται, «ὅτι προῆλθεν ὀργανικῶς ἐκ τῶν δύο ἄλλων κινήσεων. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ὠδήγησεν εἰς σημαντικὴν διασταύρωσιν τῆς ἐργασίας καὶ συνεπειὰ τούτου εἰς ἀπώλειαν χρόνου καὶ δυνάμεως». Τούτο εἶναι βεβαίως κατ' ἀρχὴν ἀληθές. Τώρα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐρευνῆς τῶν γεγονότων τῆς παρελθούσης τρικονταετίας καὶ τῶν λεχθέντων ἐν Amsterdam εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ εἰπωμεν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ σοβαρὸς ἐπιφανειακὸς ὅμως λόγος τῆς συνενώσεως, λίαν βεβαίως εὐλογος, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχε βαθύτερος: ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς δημιουργίας προϋποθέσεων διὰ τὴν ἔνωσιν, πλέον προσφόρων εἰς τὰς προτεσταντικὰς ἀντιλήψεις, διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ἰδέας καὶ τοῦ Σχεδίου τῶν Ὁρθοδόξων!

κῶς, κινήσεις. Ἡ πρόθεσις, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἦτο νὰ ἐπέλθῃ *σύμπραξις τις τῶν Ἐκκλησιῶν* καὶ οἰονεὶ εἶδος προκαταρκτικῆς τινος ἐνώσεως, ἔστω καὶ *de jure profano ἐπὶ ἐνιαίας ἐκκλησιολογικῆς βάσεως*. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ 1937, ὅτε ἐστάλησαν ἐκ μέρους τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν αἱ προσκλήσεις πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐτέθη *de facto κοινὴ δογματικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ βάσις*, ἐφ' ὅσον ἀπηυθύνθη ἢ ἐν λόγῳ πρόσκλησις πρὸς πάσας τὰς «χριστιανικὰς κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα» (Dokumente Γερμ. κείμενον σ. 16). Εἶναι σαφὲς ἐκ τῶν γεγονότων, ὅτι τότε μὲν ἢ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἐξήτασε πρὸς ποίας Ἐκκλησίας ἀπεστέλλετο ἢ πρόσκλησις διὰ τὴν *de jure ἐπικύρωσιν εἰς Amsterdam, τῆς κοινῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως*, ὅπως ἐπίσης ὡσαύτως δὲν ἐδόθη ἢ δέουσα προσοχή, ὅταν ἐξέθετε τῷ 1920 τὰς προθέσεις της καὶ τῷ 1936 ὅτε κατ' ἀρχὴν συνεκροτεῖτο ἡ δεκατετραμελὴς καὶ ἔπειτα ὅταν ἐγένετο δεκτὴ ἢ πρότασις τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο ὀργανώσεων. Ἡ πρόσκλησις, ὡς λέγεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις (Dokumente σελ. 9), ἀπηυθύνθη κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1938 πρὸς ἐκείνας τὰς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι προσεκλήθησαν εἰς τὰ Συνέδρια Oxford καὶ Edinburgh¹, τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπορριψάσης, διὰ πολλοστήν φορὰν, τὴν συμμετοχὴν της εἰς τὴν κίνησιν ταύτην. Εἰς τὸ ἀπλοῦν γεγονός τῆς προσκλήσεως ὑπῆρχεν ἤδη τεθειμένη καὶ ἦτο ἀποδεκτὴ κατ' ἀρχὴν ἐκκλησιολογικὴ βάσις, ἀόριστος καὶ ἀσαφής. Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετέχουσα τῶν προκαταρκτικῶν ἐνεργειῶν δὲν ἔθεσεν ὄρους οὔτε διευτύπωσεν, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀντιρρήσεις διὰ τὴν πρόσκλησιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς Ἐκκλησίας ἢ κοινωνίας. Αἱ περιστάσεις ὑφ' αἷς διετέλει ἢ Ἐκκλησία μας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1938 πιθανῶς ἐξηγοῦσιν ἐπαρκῶς τὰς τοιαύτας παραλείψεις.

Τὸ *δεύτερον στάδιον* τῆς μεταβολῆς (1938—1948). Κατὰ τὴν β' βαθμίδα τῆς ἐξελέξεως τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, τοὺς μετέχοντας τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἐπῆλθεν ἡ ἐνο-

1. Δεν γνωρίζω ποῖαι «Ἐκκλησίαι» προσεκλήθησαν εἰς τὰ ἐν λόγῳ συνέδρια, ἀλλὰ εἰς τὸ βιβλίον «Who's Who» τῆς Assembly τοῦ Amsterdam ἔκδοσις β', περιέχεται ὁ κατάλογος τῶν προσκληθεισῶν «Ἐκκλησιῶν». Θὰ ἀπῆται πολλοὺς κόπους, ἀλλὰ θὰ ἦτο λίαν χρήσιμον, ἐὰν ἐξητάζετο καὶ ἐδημοσιεύετο ἑλληνιστὶ ὁ κατάλογος οὗτος μετὰ σημειώσεως τῶν θεμελιωτῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως ἐκείτης «κοινωνίας», ἦτοι τῶν περὶ Τριάδος, Ἐκκλησίας καὶ μυστηρίων ἀρχῶν τῶν. Σημειώνω, ὅτι ἐνδαικτικὸν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ὀργανώσεως εἶναι ὅτι, ἐνῶ εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου προσκληθεῖσαι ἔλαβον μέρος 122 Ἐκκλησιαί-ὁμολογίαι (κατὰ τὸν τότε ἀρχιμ. Κωνσταντινίδην (νῦν Κορινθίας Μιχαήλ, ἐν «Ἐκκλησία» 1938 σ. 66) εἰς τὸ Amsterdam ἐκλήθησαν 147!

ποίησις τῶν εἰρημένων ὀργανισμῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο στάδιον συνεψηφίσαμεν τοῦτο μὲν τὸ *σχέδιον* τοῦ πολιτεύματος (Καταστατικοῦ χάρτου = *Verfassung*) τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» (*Dokumente* σ. 11 ἐξ.) συγκείμενον ἐξ 8 ἀρθρῶν¹ (ἡ ψήφισις ἐγένετο ἐν Utrecht τῆς Ὁλλανδίας κατ' Αὐγουστον τοῦ 1938)², τοῦτο δὲ τὰ σχέδια τῶν Κανονιστικῶν διατάξεων αὐτοῦ (ἐν Glarens Αὐγουστον 1938) καὶ ἤρξατο ἡ δρᾶσις τοῦ προσωρινοῦ Συμβουλίου, προπαρασκευάζοντος τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος διέκοψε πᾶσαν περαιτέρω προσπάθειαν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία φυσικὰ ἐπανελήφθη ἐντονωτέρα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς συνεχιζομένης μέχρι τῆς σήμερον ἐνόπλου ἀνακωχῆς. Καὶ τοῦτο εἶναι εὐνόητον, διότι αἱ συνέπειαι τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἐκ τῆς διαμορφώσεως τῆς Εὐρώπης συνθῆκαι ἐπέβαλον ἔτι μείζονα συνεργασίαν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων καὶ μάλιστα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ε') Μετὰ τὸν πρόσφατον μέγαν πόλεμον ἀπεστάλησαν προσκλήσεις συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην Συνέλευσιν καὶ εἰς ἄλλας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῇ βάσει ἀποφάσεως τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐζητήθη νὰ εἰσέλθουν. Καὶ ναὶ μὲν διὰ τῆς προσκλήσεως ἐτέθησαν ὄροι καὶ προϋποθέσεις τινὲς σημαντικαί³, ἐν σχέσει πρὸς τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν συνέχειαν τῆς ὑπάρξεως, τὸ μέγεθος καὶ τὰς σχέσεις πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ ἐκκλησιολογικὴ βᾶσις δὲν ἐτροποποιήθη ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον. Κατ' οὐσίαν τοῦναντίον εὐρισκόμεθα πρὸ νέας εὐρύνσεως τῆς βάσεως, ἥτις ἀξίζει νὰ μελετηθῇ, ὅταν παρασχεθοῦν τὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ ποῖαι Ἐκκλησίαι ἢ ὄργα-

1. Τὸ ὀριστικὸν κείμενον τοῦ Amsterdam ἴδε παρὰ Γερμανῶ Θυατείρων ἐν «Θεολογία» τοῦ παρόντος ἔτους τεύχος Α' σελ. 19.

2. Τούτου προηγῆθη τὸ συμβουλευτικὸν συνέδριον ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατὰ Μάιον τοῦ 1938. Περὶ ταύτης ἴδε Γερμανοῦ Θυατείρων, ἐν «Ἐκκλησία» 1938 σ. 162. Ἦδη ὁμως πρότερον, τὸν Αὐγουστον τοῦ 1936, προτάσει τοῦ Παγκοσμίου Χριστ. Συμβουλίου Ζωῆς καὶ Ἐργασίας ἀπεφασίσθη παρ' ἀμφοτέρων τῶν κινήσεων, ὅπως καταρτισθῆ συμβούλιον ἐκ 35 ἀντιπροσώπων ἵνα ὑποβάλῃ εἰς τὰ κατὰ τὸ 1937 συνερχόμενα Παγγρηστιανικὰ συνέδρια Ὁξφόρδης καὶ Ἐδιμβούργου σχέδιον συνενώσεως τῶν δύο κινήσεων. Τὸ σχέδιον ὑποβληθὲν ἐγένετο δεκτὸν κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ συνεδρίων καὶ ἀνετέθη εἰς 14μελῆ ἐπιτροπὴν ἢ σύνταξις ταῦ Καταστ. Χάρτου. Αὕτη ἔκρινεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκληθῆ Συμβουλευτικὸν συνέδριον τῶν κυριωτέρων Ἐκκλησιῶν. Τὴν Ὁρθ. Ἐκκλησίαν ἀντιπροσώπευσαν ὁ Θυατείρων Γερμανός, ὁ μητρ. Εὐλόγιος, ὁ Ἐπίσκ. Novi—Sad Βίρηναιος, εἰς Ρουμᾶνος ἱερεὺς ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ὁ πρωθιερεὺς καὶ καθηγητὴς Τσαγκάφ. Ὁ χαρακτηριστὴ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» θὰ ἦτο συμβουλευτικός. Τὸ καταστατικὸν θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὰς Ἐκκλησίας πρὸς μελέτην, ἐγκρισιν καὶ δήλωσιν ἂν θὰ ἐδέχοντο νὰ συνεργασθοῦν.

3. *Dokumente* σελ. 27, πρβλ. καὶ ἐπίσημον δήλωσιν περὶ τῆς φύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν «Θεολογία» 1949 σ. 18.

νώσεις ἐκλήθησαν μετὰ τὸν πόλεμον εἰς συμμετοχὴν καὶ σύμπραξιν ἐν Amsterdam (πρβλ. ἀνωτ. σ. 504 ὑποσημ).

Ἐπὶ τοιαύτης εὐρείας βάσεως συνεκλήθη ἡ Γεν. Συνέλευσις τοῦ Amsterdam κατ' Αὐγουστον τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ δύο θεμελιώδη καὶ ἀμετακίνητα βάρθρα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, ἐφ' ἧς καὶ μόνης νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐργασθῆ ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, τοῦτέστι ἡ πίστις εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα (Α' καὶ Β' Οἰκ. Σύνοδος) καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς (τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ φθάνει, ὡς εἶδομεν εἰς τοὺς ἀποστολικούς χρόνους), ὡς θεμελίων τῆς ὑπάρξεως καὶ συνεχίσεως τῆς ἐνεργείας τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ὁρατῷ κόσμῳ δὲν εὗρον τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν καὶ ὑποστήριξιν ἐν τῇ Γεν. Συνελεύσει. Πρέπει δὲ ἐνταῦθα νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὁ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου πάστορ Dr. W. A. Visser't Hooft ἐρμηνεύων τὴν ἔννοιαν τῆς συμπράξεως εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν» εἰς τὴν ἐνώπιον τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἐπίσημον ἔκθεσιν τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς λέγει σαφῶς 1ον) ὅτι «οἰκοδομοῦμεν ἓνα τύπον διεκκλησιαστικῆς κοινότητος δι' ἃν δὲν ὑπάρχει ὑπόδειγμα προηγούμενον εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν». Ἄν καὶ ἐτόνισε βεβαίως, ὅτι τὸ Οἰκουμ. Συμβούλιον δὲν ὑποκαθιστᾷ τὰς Ἐκκλησίας οὐδὲ παρεμβαίνει εἰς τὰ ἐσωτερικά των, ὡς ἀνωτέρα τις ἀρχή, ἀλλ' ἐν τούτοις προσέθηκε ἴσως ἑνα χαρακτηριστικῶς 1ον) ὅτι «ἀποτελοῦμεν πρὸ παντὸς κοινωνίαν, (Gemeinschaft), ἡ ὁποία πειρᾶται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐνότητα ἐν Χριστῷ» τῶν 150 περίπου «Ἐκκλησιῶν» (σελ. 4 τοῦ πολυγραφημένου) μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ Ἱστορικαὶ Ἁγίαι Ὁρθόδοξοι καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι¹. Συμπληρώνων δὲ ταῦτα προσέθεσεν 3ον) ὅτι «ἡ κίνησις Πίστεως καὶ τάξεως ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν» εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν προσπαθειῶν τῆς καὶ ὑπενθυμίζει ἡμῖν σταθερῶς τὸν ἐν βαθυτάτῃ ἐννοία ἀφύσικον χαρακτήρα τῆς διαιρέσεως μας... καὶ ὅτι συνεργασία δὲν ἀρκεῖ καὶ ὅτι ὁ μοναδικὸς σκοπός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄξιος τῆς προσοχῆς ἐνὸς Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι ἡ φανέρωσις (Manifestation) τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας». Ἡ ἰδέα τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας (τῆς Una Sancta) ὡς κειμένης εἰς τὸ ἔδαφος τῶν ἀναζητήσεων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι προφανής.

* * *

ΣΤ') Ἐναντιβόλως ἡ ἀποδοχὴ κοινῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως τόσον εἰς τὸ ἀπλοῦν γεγονὸς τῆς προσκλήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Amsterdam ὅσον καὶ εἰς τὴν κατ' ἀρχὴν ψήφισιν τοῦ πολιτεύματος εἶναι προφανής. Τοῦτο σημαίνει τὴν de facto καὶ de jure (profano) οὐσιώδη ἀλλαγὴν τῆς ἀχρι σήμερον μορφῆς συνεργασίας καὶ ἐπαφῆς τῆς Μιᾶς

1. Ἐννοεῖ τοὺς Μονοφυσίτας τῆς Ἀνατολῆς!

Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων. Ἐνῶ δῆλα δὴ μέχρι πρό τινας τὸ ζήτημα τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας ἦτο δευτερεύον μὲν εἰς τὴν Ὁργάνωσιν «Life and Work» πρωτεύον δὲ ἀλλ' ἀπλῶς ἀντικείμενον συζητήσεων εἰς τὴν «Faith and Order» διὰ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς, τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο ὁργανώσεων εἰς μίαν ἐνιαίαν Ὁργάνωσιν, ἧς εἴμεθα ἰδρυταί¹ καὶ πρόκειται νὰ συμπράξωμεν, ἀπεδέχθημεν ἐκκλησιολογικὴν βᾶσιν διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς ἀμετακίνητον ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία. Τοῦτο καθίσταται προφανὲς καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐνῶ εἰς τὴν «Faith and Order» δὲν ὑφίστατο παρὰ ἀπλὴ ἐπαφὴ πρὸς ἀκαδημαϊκὴν συζήτησιν τῶν δογματικῶν ζητημάτων, ἐκάστης Ἐκκλησίας, ἄρα καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ πρὸ πάντων αὐτῆς, διατηρούσης ἀκεραίας τὰς περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας θεμελιώδεις ἀρχάς τῆς τῶρα ἢ τε ἐννοια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Χριστολογία κατέστησαν κοινὴ βᾶσις ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», τὸ ὁποῖον ἐψήφισαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ συνεζητήθη μὲν τῇ ἐπιμονῇ τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὴν Συντακτικὴν προπαρασκευαστικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Καταστατικοῦ (μετέχοντος τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀλιβιζάτου κ. ἄ.), ἡ μεταβολὴ τοῦ α'. ἄρθρου, θεμελίου τῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, καὶ δὴ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ περὶ Τριάδος δόγματος, ἀλλὰ, παρὰ τὴν ὑποστήριξιν Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων καὶ Λουθηρανῶν ἡ ἐνέργεια παρέμεινε ἀτελεσφόρητος, διότι μετὰ τῶν προτεσταντικῶν παραφυάδων ὑπάρχουσιν «ἐκκλησιαί» μὴ πιστεύουσαι εἰς τὴν Θεότητα καὶ ὑπόστασιν τοῦ Ἀγ. Πνεύματος.

Ἄλλ' ἐξ Ἰσου οὐσιώδης εἶναι ἡ διαπίστωσις, ὅτι ὁ ὅρος «Ἐκκλησία» κατέστη, τῇ συγκαταθέσει ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ 1938 συμβατικῶς διὰ νὰ στεγασθῇ, κατα τὸ ἐφικτόν, περισσοτέρας χριστιανικᾶς κοινωνίας καὶ ὁργανώσεις, ἀδιάφορον ἂν ἀποδέχωνται τὴν ἱερωσύνην καὶ ἄλλα μυστήρια, ὡς τὸ βάπτισμα καὶ μάλιστα τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, ὡς οὐσιώδη γεγονότα διαιωνίσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς.

Συνεπράξαμεν λοιπόν, ἔστω καὶ μὲ ἐπιφυλάξεις, ἀλλὰ κατόπιν γραπτῆς συγκαταθέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μας²—οἱ Σλάβοι δὲν μετέσχον, ὡς εἶδομεν

1. Ἐστω μὲ ἐπιφυλάξεις. Παρὰ ταῦτα πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ Γεν. Συνέλευσις τοῦ Amsterdam τροποποιούσα τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐκλογῆς τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς παρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ οἰνεὶ προεξοφλοῦσα τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ὥρισε τὰ μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐκ τῶν ὀρθοδόξων ὠρίσθησαν ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θυατείρων μέλος τοῦ ἐξαμελοῦς προεδρείου, μέλη δὲ οἱ: Ἐδέσσης Παντελεήμων, ὁ καθηγ. κ. Παναγιωτίδης (διὰ τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον) καὶ ὁ Σεβ. Μητρ. Φθιώτιδος κ. Ἀμβρόσιος καὶ ὁ καθηγ. κ. Ἀλιβιζάτος (διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος). 8 θέσεις ἔμειναν κεναὶ διὰ τὰς Σλαβικὰς Ἐκκλησίας.

2. Dokumente σελ. 104. Αἱ Βαλκανικαὶ Ἐκκλησιαὶ καὶ τὸ Ρωσικὸν Πατριαρχεῖον ἀπήντησαν ἀρνητικῶς ἢ ἐπεφυλάχθησαν ν' ἀπαντήσουν. Ὁ Ρῶσος Πα-

παρακολουθέντες υπό τῆς πολιτικῆς των ἡγεσίας—εἰς τὴν Ἱδρυσιν καὶ δογάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», τῆς ὁποίας ὡς βᾶσις μόνη ἐτέθη ἡ ἀποδοχὴ τῆς Πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα, ἐνῶ ἡ Θεότης τοῦ Ι. Χριστοῦ μόνον ἐν τῇ Τριάδι λαμβάνει τὴν πλήρη καὶ τελείαν αὐτῆς ὀρθόδοξον ἔννοιαν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἀρχαῖαι αἰρέσεις καὶ νεώτεραι ἐδέχοντο καὶ δέχονται ἀπλήν Θεότητα τοῦ Ι. Χριστοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον οὐσιῶδες σημεῖον, τὴν ἔννοιον τῆς Ἐκκλησίας τὰ πράγματα εἶναι, ὡς εἶδομεν, πολὺ ἀόριστα. Πρέπει ὁμοῦς ἐνταῦθα νὰ σημειωθῆ, ὅτι οἱ ὄροι World Council of Churches, Ökumenisches Rat der Kirchen καὶ Conseil Œcumenique des Églises διαδηλοῦσι κοινὴν ἐκκλησιολογικὴν βᾶσιν ἰσχυρότερον παρὰ ἡ ἔκφρασις «συμβουλευτικὸν σῶμα ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἡ τετιμμένη εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς προσκλήσεως. Ὁ ἑλληνικὸς ἐπίσημος ὄρος «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν»¹, προελθὼν ἐκ τῶν ἐκφράσεων τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκ. Θρόνου τοῦ 1920, ἡ ὁποία κάμνει λόγον «περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συμπήξεως τοιαύτης τινὸς κατ' ἀρχὰς συναφείας καὶ Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» (πρβλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. σελ. 305-7) ἐκφράζει τὴν ἰδέαν τοῦ συνδέσμου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἄλλὰ δεδομένης τῆς εὐρείας σημασίας τῆς λέξεως Κοινωνία, χρησιμοποιοηθεῖσθαι εὐρύτατα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον (πρβλ. Λεξικὸν τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Δημητράκου 5,3983) εἶναι εὐνόητον διατὶ τὸ πᾶν ἐξααρτᾶται ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ Καταστατικοῦ χάριτος καὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ἐγκύριων προσώπων τοῦ Ὄργανισμοῦ, εἰς ἃς διαβλέπομεν τὰς προθέσεις καὶ τάσεις τῶν ἡγετῶν του². Πάντως δι' ἡμᾶς ὁ ὄρος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξέφραζεν ὀρθώτερον τὰς ἀρχικὰς προθέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν θὰ ἦτο «Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι μόνον

τριάρχης Ἀλέξιος δι' ἐγγράφου του πρὸς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν» ἀπήντησεν, ὅτι δὲν δέχεται νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν, διότι φρονεῖ, ὅτι αὕτη ἐπιδιώκει πολιτικούς σκοπούς. Παρὰ ταῦτα ἐκφράζει τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ κρατῆται ἐνήμερος τῶν ἐργασιῶν της. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Βελιγραδίου ἀποστείλε καθηγητήν της ὡς παρατηρητήν, ἐνῶ εἰς τὰς Ἐδαγγελικὰς Ἐκκλησίας Οὐγγαρίας, Τσεχοσλοβακίας καὶ Πολωνίας ἐπετράπη ν' ἀποστείλουν ἀντιπροσώπους! Πρβλ. καὶ Β. Ἰωαννίδης: Τὸ ἐν Ἀμστελλοδάμῳ πρῶτον συνέδριον τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1949 σ. 5. Ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐξεφράσθη ἡ λύπη διὰ τὴν μὴ συμμετοχὴν τῆς Μόσχας καὶ τῆς Ρώμης.

1. Κατ' ἀναλογίαν πλασθεῖς πρὸς τὴν τότε ἱδρυθεῖσαν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν. Ἡ σκέψις ἦτο ἄλλως τότε φυσικὴ διὰ τοὺς ἡμετέρους, διότι ἐφ' ὅσον ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν τάχα τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν ἱδρῆτο ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, πόσον μᾶλλον ἐπρεπε νὰ κάμουν τοῦτο αἱ Ἐκκλησίαι.

2. Ἀναμφιβόλως πρέπει πάντοτε νὰ λαμβάνονται ὡς ἐγκυροὶ αἱ γνώμαι τῶν ἡγετῶν ἐκείνων, οἵτινες συνεχῶς καὶ δὴ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διευθύνουν τὸν ὑπὸ ἐξέτασιν Ὄργανισμὸν. Ἐν προκειμένῳ τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸν Γεν. Γραμματέα.

Ἐκκλησίαι θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μετᾶσχουν. (Ὁρθόδοξος, Παλαιοκαθολική, Ἀγγλικανική καὶ τὸ πολὺ ἡ Λουθηρανὴ).

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὑπ' ὄψει ὑλικοῦ εἶναι, ὅτι διὰ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὸν τρόπον τῆς σχέσεως τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία συνεδέθη ὀργανικῶς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως. Ὁ ἀκριβὴς χαρακτηρισμὸς τῆς οὐσίας τῶν γεγονότων εἶναι, ὅτι εὐρισκόμεθα νῦν πρὸ ὀργανικῆς συνδέσεως, οὐχὶ βεβαίως κανονικῆς, ἀλλὰ κοσμικῆς, (de jure profano) ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως Ἐκκλησιῶν καὶ ὀργανώσεων, μὲ ἐκ διαμέτρου διαφόρους βασικὰς ἀντιλήψεις, ἀναφερομένας εἰς τὰ βασικὰ δόγματα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν χωρεῖ συμβιβασμὸς, διότι καὶ ἡ μᾶλλον φιλελευθέρᾳ ἀντίληψις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ἀποδεχομένη τὴν ἐνότητα εἰς τὰ οὐσιώδη, δὲν δύναται νὰ μὴ ἀποδεχθῆ, ὅτι εἶναι τουλάχιστον ἐλλιπεστάτῃ ἡ δογματικὴ βᾶσις τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς Ἐκκλησίας ἀκατανόητος.

* * *

Z') Ἀπομένει τὸ τελευταῖον σημεῖον τῆς παρουσίας παραγράφου, ἡ ἐξέτασις τῶν αἰτίων τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς. Ἦδη ἐκ τῶν λεχθέντων εἶναι ταῦτα φανερά.

Ἡ ἀμερόληπτος ἐξέτασις τῶν γεγονότων—ἂν καὶ εἴμεθα ἀκόμη πλησίον τῶν ἐξιστορουμένων—μᾶς πείθει, ὅτι ἡ πρώτη παράλειψις ἦτο ἡ γενομένη κατὰ τὸ 1920, ὅτε συνετάγη ἡ ἐγκύκλιος, ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἡ ὁποία ἂν καὶ κατ' ἀρχὴν δίδει ὀρθὴν κατεύθυνσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους!—ἐπαφῆ εἰς τὰ δογματικὰ καὶ σύμπραξις εἰς τὰ πρακτικὰ—ἦτο ἐν τούτοις κακῶς θεολογικῶς θεμελιωμένη, διότι οὔτε τὴν κεντρικὴν θέσιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἑτεροδόξους ἐκθέτει, ἀλλ' οὐδὲ τὸ θεμελιώδες πρόβλημα τῶν σχέσεων πρὸς τὰς ἑτεροδόξους θίγει, ἦτοι τὸ περὶ Ἐκκλησίας. Διότι αἱ Ἐκκλησίαι καὶ αἱ ἐλεύθεραι χριστιανικαὶ κοινωνίαι καὶ ὀργανώσεις χωρίζονται μετὰ τῶν εἰς τὸ κεντρικὸν τοῦτο ζήτημα, τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ὄρατῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο χωρίζομεθα καὶ ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν, ἴσως κατὰ τρόπον ἀγεφύρωτον.

Ἐπειτα τὸ πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων τὸ ἐκτεθὲν ἐν Γενεύῃ, ὡς εἶδομεν, ἔκαμνε προτάσεις συνεπαγομένας τὴν ἀλλαγὴν τοῦ τρόπου ἐπαφῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Τοῦτο ὑπῆρξεν κάπως βεβιασμένον, ἐφ' ὅσον δὲν ἐμελετήθησαν αἱ συνέπειαι του, ἀλλὰ δὲν ἠκολούθησαν ἄμεσος πραγματοποιήσις τοῦ ἐξαγγελθέντος προγράμματος. Εἰς αὐτὰς τὰς δύο πράξεις πρέπει νὰ διίδωμεν τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς. ἦτις ἐπλήλθε μετὰ 16

1. Οὐχὶ βεβαίως μὲ ἀπόλυτον σαφήνειαν.

δλα ἔτη (1920—36). Τὰ ἔτη ταῦτα παρήλθον χωρὶς νὰ μελετηθῶσιν ἐκ νέου, εἰς ἰδιαιτέρας συσκέψεις τῶν Ὁρθοδόξων, τὰ ζητήματα, ἅτινα ἐξέθεσαν ἡ Ἐγκύκλιος καὶ τὸ Πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων¹.

Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῶν 17 ἐτῶν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία μετέσχε δύο Παγκοσμίων Συνεδρίων τῆς Ὁργανώσεως Faith and Order καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν μήπως εἰς τὰς ἐν αὐτοῖς συζητήσεις καὶ τὰς ὑποβληθείσας δηλώσεις δυνάμεθα ν' ἀνευρωμέναι, τὸ συμβαλὸν θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῆς σχέσεως ἡμῶν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους.

Εἰς τὸ πρῶτον Παγκόσμιον συνέδριον «Πίστει καὶ Διοικήσεως» τὸ συνεληθὸν ἐν Λωζάννῃ, τῷ 1927, οἱ ἡμέτεροι διαπιστώσαντες, ὅτι ἡ *σύνταξις τῶν προτάσεων* «ἐγένετο διὰ συμβιβασμοῦ ἀντιθέτων ἰδεῶν καὶ γνωμῶν ἵνα ἐπιτευχθῇ ἐξωτερικὴ καὶ ἐπὶ τοῦ γράμματος στηριζομένη συμφωνία» τοῦτο μὲν *ἠναγκάσθησαν ν' ἀπόσχωσι τῆς ἐπισηφύσεως τῶν προτάσεων* τοῦτο δὲ ὑπέβαλον *δήλωσιν ἐπεξηγηματικὴν*, ἣτις ὑπῆρξε βεβαίως ἱστορικὴ καὶ σπουδαία, ἀλλ' ἀτελής, ἐφ' ὅσον δὲν περιέλαβε τὴν θεμελιώδη ἀξίωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ τίτλου τῆς Una Sancta. Καὶ ὑπῆρξε μὲν εὐστοχος ἡ τελικὴ δήλωσις τῶν Ὁρθοδόξων, ὅτι 1ον) «*ἐθεώρουν ἀρκοῦσαν* τό γε νῦν ἔχον τὴν *ἐπίτευξιν συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐδάφους*, ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης» καὶ 2ον) ὅτι «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως θὰ ἔβλεπε πρὸ πάσης γενικῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνώσεως προηγουμένην μερικὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν διεπομένων γενικῶν ἀρχῶν, καθ' ὅσον πρὸς τοιαύτην ἐν κοινῷ συμβόλῳ ἠνωμένην Ἐκκλησίαν εὐχερέστερον θὰ ἠδύνατο νὰ συνεννοηθῇ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», ἀλλὰ μετὰ τὸ Συνέδριον δὲν ἐξήχθησαν ἰ' ἀναγκαῖα συμπεράσματα εἰς κοινὰς συσκέψεις τῶν Ὁρθοδόξων.

Δὲν θ' ἀπεμακρυνόμεθα, φρονοῦμεν, τῆς ἀληθείας ἐὰν ἐλέγομεν, ὅτι ἔκτοτε καθίστατο φανερόν τὸ ἄσκοπον τῶν συζητήσεων *δογματικῶν ζητημάτων εἰς τόσον πολυπληθῆ συνέδρια εἰς τὰ ὅποια μετείχον ὑπερεκατὸν Ἐκκλησίαι καὶ θρησκευτικαὶ κοινότητες, πού δὲν θέλουν νὰ εἶναι Ἐκκλησίαι*. Ἦτο λοιπὸν ἐπιβεβλημένον ἀντὶ τῆς ἀνωτέρω εὐχῆς ἐν ὄψει τῆς φοβερῆς κατατμήσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀδυνατοῦντος νὰ ἐπιφέρῃ ἐνότητα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι νὰ προπαρασκευάσουν *κατηγορηματικὴν δήλωσιν*, ὅτι θεωροῦν ἄσκοπον τὴν σύγκλησιν πολυπληθῶν συνεδρίων πρὶν ἢ ἐπιτευχθῆ, διὰ τριμερῶν καὶ διμερῶν θεολογικῶν διασκέψεων τῶν

1. Λαμπρὰ εὐκαιρία πρὸς τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸ πράγματι ἐξαίρετον Α' Συνέδριον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας (29 Ν)βρίου—6 Δεκεμβρίου 1936) τὸ συγκροτηθὲν ἐν Ἀθήναις.

2. Πρβλ. τὴν δήλωσιν τῶν Ὁρθοδόξων ἐν «Ἐκκλησία» 1927 σ. 288-9.

συγγενῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦλάχιστον προκαταρτικῆ προσέγγιςις διὰ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ δογματικοῦ ἐδάφους. Ἀναμφιβόλως δὲ αἱ ἀκολουθήσασαι θεολογικαὶ συζητήσεις ὑπῆρξαν λίαν ἐνδιαφέρουσαι, ἀλλὰ δὲν συντελέσθη ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἀπελπιστικῶς καταταμημένου Προτεσταντισμοῦ οὐδεμία πρόοδος προσιωνίζουσα οὐδὲ πόρρωθεν τὴν συνένωσιν τῶν παραφυάδων αὐτοῦ.

Τοιουτρόπως ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως προγραμματικῆς ἐργασίας καὶ ἐνόητος ἐν τῇ διαχειρίσει τοῦ θέματος τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν, ἐφθάσαμεν μετὰ δεκαετίαν ἀκριβῶς καὶ πάλιν πρὸ ἑτὶ πολυπληθεστέρου¹, τοῦ δευτέρου μεγάλου Συνεδρίου τῆς αὐτῆς Ὁργανώσεως ἄνευ ὄρων προκαταρτικῶς συντεταγμένων. Τὸ θεμελιῶδες θέμα περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς συμμετοχῆς εἰς καμπληθῆ συνέδρια δὲν εἶχε καθόλου συζητηθῆ παρ' ἡμῖν εἰς συνέδριον τῶν Ὁρθοδόξων.

Εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ λοιπὸν συνελθὸν Συνέδριον (1937) τῆς Ὁργανώσεως «Πίστις καὶ Διοικήσις» οἱ ἡμέτεροι ἠραγκάσθησαν νὰ ὑποβάλωσιν καὶ πάλιν δῆλωσιν, διότι «πολὺ συχνὰ ἢ μορφή τῶν τελικῶν διατυπώσεων τῶν ψηφισμάτων» δὲν ἀνταπεκρίνεται πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον ἔποψιν, αἱ δὲ «γενικότερες καὶ ἢ χρῆσις γλώσσης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀφηρημένης δὲν ἱκανοποιοῦν» τοὺς Ὁρθοδόξους. Εἰς τὴν δῆλωσιν ταύτην ἐσημειοῦτο βεβαίως, ὅτι εἰς τὰ ψηφίσματα τῶν τμημάτων ὑπῆρχον δηλώσεις, «ἐν αἷς ὑφίσταται διαφοραὶ τηληκαύτης σπουδαιότητος» ὥστε ἡ ἔκθεσις τῆς Ὁρθοδόξου θέσεως : 1ον) εἰς τὸ περὶ συνεργίας ἀνθρωπίνης βουλῆσεως ἐν τῇ χάριτι 2ον) τὸ περὶ τῆς ἀναγκαίότητος τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν σωτηρίαν, ἀφοῦ καὶ αἱ Γραφαὶ παρεδόθησαν ἡμῖν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι μία μόνον ὁρατὴ Ἐκκλησία ἐπὶ γῆς δύναται νὰ ὑπάρξῃ 3ον) τὸ περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἰερωσύνης καὶ τῆς χειροτονίας, τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων, τοῦ προβλήματος καὶ τοῦ κύρους αὐτῶν (ἐκ τοῦ ἐγκύρου μυστηρίου τῆς Ἰερωσύνης ἐξαρτᾶται ἡ ἔγκυρος τέλεισις τῶν λοιπῶν 4) τὸ περὶ τῆς Intercommunio, μυστηριακῆς κοινωνίας, ὡς ἐπιστεγάσματος τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οὐχὶ μέσου πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως, 5ον) τὸ περὶ ἔμμονῆς τῆς Ὁρθ. Ἐκκλησίας εἰς τὴν Πίστιν καὶ Παράδοσιν τῆς ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας τῶν 7 Οἰκ. Συνόδων, τῶν 8 πρώτων αἰώνων, ὡς βάσεως διὰ συνεννόησιν 6ον) τὸ περὶ τῆς ἀνάγκης ἀκριβείας περὶ τὴν διατύπωσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, διότι ἡ Ὁρθ. Ἐκκλησία ἀντιτίθεται καὶ θεωρεῖ ἀνωφελεῖς διὰ τὴν ἔνωσιν τοὺς ἀορίστους καὶ ἀφηρημένους ὄρους, οἵτινες χρησιμοποιοῦνται, ὅπως ταυτίσωσι πρὸς ἀλλήλας πραγματικῶς διαφόρους ἀντιλήψεις καὶ διδασκαλίας καὶ 7ον) ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πρότα-

1. Πρβλ. **Ἰ. Καρμύρη**: Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς σ. 400 ὑποσημ. 1. Τὰς δυσχερείας τῆς ἐνώσεως ἐξαίρει καὶ ἀθθις ὁ κ. Ἄ. Ἀλιβιζάτος, ἐν «Ποιμένι» Μυτιλήνης 1949 σ. 63.

σίν των τῆς Λωζάννης, ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπισπευθῆ «ἐάν κατ' ἀρχὴν ἐπετυγχάνετο ἡ ἔνωσις τοιούτων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες μεταξὺ των ὁμοιάζουσι κατὰ πολλὸν» (προσπάθεια ἡ ὁποία εὗρίσκετο τότε (1937) εἰς εὐχάριστον σημεῖον), ἦτο ἀναγκαία², ἀλλὰ οὐδαμοῦ τῆς συνοπτικῆς καὶ λαμπρᾶς αὐτῆς δηλώσεως ὑπάρχει λέξις τις περὶ τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, δῆλα δὴ περὶ τῆς ἀξιώσεως τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ τίτλου τῆς Una Sancta. Καὶ ὑπάρχει βέβαια ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 σημεῖον, ἀλλὰ τοῦτο χάνει τὴν ἰδιόζουσαν σημασίαν του μέσα εἰς τὰ πολλὰ σημεῖα τῆς διαφωνίας³. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἐξαρθῆ τὸ γεγονός, ὅτι πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ψηφίσματος περὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο ὁργανώσεων ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τῆς ὀλομελείας δῆλωσις τοῦ προέδρου τῆς ἄλλης ὀρθοδόξου ομάδος Σ. Μητροπολίτου Θυατείρων, καθ' ἣν ἡ ὀριστικὴ ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος ἀπόφασις τοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλ. κόσμου ἐπαφίεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν⁴. Ὅπως προκύπτει ὅμως ἐκ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων καὶ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Amsterdam συμβάντων ἡ μελέτη τοῦ σπουδαίου ζητήματος, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν κατ' ἀρχὴν τὴν συμμετοχὴν καὶ τὴν

1. Ἴδε τὸ κείμενον ἐν «Ἐκκλησία» 1937 σ. 289—91 ἔνθα ὑπογράφουσιν οἱ Γερμανὸς Θυατείρων (Οἶκ. Θρόνου), Νικόλαος ὁ Ἀξούμ. Μιχ. Κωνσταντινίδης ἀρχιμ. καὶ Ἀθηναγόρας Καββάδας ἀρχιμ. (τῶν Πατριαρχ. Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου). Ἄντону Βάσιχ ἀρχ/πος (τοῦ Πατριαρχ. Ἀντιοχείας). Ἀμ. Ἀλιβιζάτος, Π. Μπρατσιώτης (Ἐκκ. Ἑλλάδος) Σόφιας Στέφανος, καθηγητῆς Τσαγκάφ, Εὐλόγιος μητρ. καὶ Σεραφεὶμ ἐπίσκοπος (Βουλ. Ἐκκλησίας). Βουλγάκοφ πρωτοπρεσβ. Γ. Φλορόφσκυ πρεσβ., Κασσιανὸς ἀρχιμ. Α. Ζάνδεφ, Ν. Ἀρσένεφ (τῆς ἐν Ἑξορίᾳ Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, καθηγηταὶ τοῦ Ὁρθ. Ἰνστιτούτου τῶν Παρισίων) καὶ Ἰωάννης Γιάνσον πρωτοπρ. (τῆς Ἐκκλ. Λεττονίας). Λεπτομερεῖας περὶ τῶν ἐπὶ μέρους δηλώσεων τῶν Ὁρθοδόξων ἴδε παρὰ Ἀρχιμ. Μ. Κωνσταντινίδη: Ἀπολογισμὸς τοῦ Συνεδρίου τοῦ Ἐδιμβούργου ἐν «Ἐκκλησία» 1937 καὶ 1938. Ἴδε καὶ Ἀ. Ἀλιβιζάτον, ἐν «Ἐκκλησία» 1937, 4 ἀρθρα ὑπὸ τὸν τίτλον: Λωζάννη—Ἐδιμβούργον.

2. Ἀλιβιζάτον αὐτόθι σ. 378, ὑποσημείωσις 1.

3. Ὁ καθηγητῆς Ἀλιβιζάτος (αὐτόθι σημ. 2), εἰς τῶν συντακτῶν τῆς δηλώσεως λέγει, «ἡ δὴλωσις τῶν Ὁρθοδόξων διὰ τε τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, τὸ σεμνὸν καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὅρου καὶ τὴν θετικὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μας... προϋξένησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν... Παρὰ ταῦτα ἡ δὴλωσις αὕτη συγκρινομένη πρὸς τὴν τῆς Λωζάννης παρουσιάζει ἀτονίαν τινά, ἥτις δέον ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐκ τῆς οὐσκέψεως ἀπουσίαν καὶ ἄλλων θεολόγων καὶ ἰδίᾳ Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων.. Οἱ Ρῶσοι θεολόγοι παρουσιάζουσι, ὡς παρετηρήθη, σαφῶς ἐξέλιξιν, ἣν ζήτημα εἶναι ἂν ἡμεῖς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρακολοθησώμεν κατὰ πάντα». Δὲν πλησιάζει αὕτη τὴν πατρικὴν, ἣν ἐπιδιώκουσιν οἱ Ἕλληνες.

4. Πρβλ. Π. Μπρατσιώτου: Ἐκθεσίς πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Ἐκκλησία» 1938 σ. 77 καὶ τὴν τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Amsterdam, ἐν «Ἐνορία» 1949. Διὰ τὰς τότε ἀντιρρήσεις διὰ τὴν συγχώνευσιν πρβλ. νῦν Ἀμ. Ἀλιβιζάτον ἐν «Πομένι» Μυτιλήνης 1949 σ. 69.

ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ συνεδέετο διὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἢ ἡμετέρα Καθολικῆ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ τῶν αἰρετικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἀρνητῶν παντὸς θεμελιώδους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν δόγματος τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἐπὶ κοινῆς δογματικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, διαφόρου τῆς ὑπὸ τῶν Οἰκ. Συνόδων τεθεσπισμένης, δὲν ἐξητάσθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πολλάκις ἠκούσθη ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν τὸ παράπονον, ὅτι αἱ ἐκθέσεις των δὲν ἐμελετῶντο ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι εἰδικώτερον ἀπὸ τοῦ 1938 αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν ἐμπερίστατοι. Οὕτω τῷ 1938 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος π. γ. διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χρυσοστ. Παπαδοπούλου ἀρχιπυ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ἐπῆλθεν ἀλλαγὴ εἰς τὴν Διοίκ. τῆς Ἐκκλησίας ὃ δὲ ἀκολουθήσας μέγας πόλεμος καὶ ἡ Κατοχὴ ἔτρεψαν ἀλλαγὴν τὴν προσοχὴν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἀπειρῶς ζωτικώτερα προβλήματα, ἀφοῦ αὐτὴ ἢ ὑπόστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ. Ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ὅπως καὶ ὁ λοιπὸς κόσμος εὗρισκοντο εἰς δεινὴν δοκιμασίαν.

Εἰς τοῦτον τὸν σπουδαῖον λόγον δεόν νὰ προστεθῆ, ὅτι ἐν τῷ Χριστιανισμῷ μάλιστα, ὅπως ὀρθῶς παρετήρησεν καὶ προσφάτως ὁ Holzner, (ἐν τῷ περὶ Παύλου ἔργῳ) εἶναι ἀπολύτως ἰδιαίτερον καὶ θεμελιώδες τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ στενοῦ συνδέσμου Θεοσεκείας καὶ ἠθικῆς. Ὅθεν οἱ ἐξετάζοντες τὰ πρακτικὰ ζητήματα ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς των πλευρᾶς κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἀνήγοντο εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἐνότης τῶν προβλημάτων τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν καὶ ὃ βαθύτατος πόθος τῆς Ἐνώσεως ὑπεβοήθησαν τὴν τάσιν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ὁργανώσεων τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἀφοῦ μάλιστα οἱ μὲν ἡμετέροι εἶχον κατ' ἀρχὴν εἰσηγηθῆ τῷ 1920 σχέδιον «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», δὲν ὑφίσταντο δὲ διὰ τοὺς προτεστάντας βασικὸν πρόβλημα τρόπου ἐπαφῆς ἢ συνδέσμου μετὰ ἑτεροδόξων. Ὅμοιως δὲν ὑφίστατο τοιοῦτον πρόβλημα διὰ τὰς ἐγγύτερον πρὸς ἡμᾶς Ἰσταμένας Ἐκκλησίας, διότι ἡ μὲν Ἀγγλικανικὴ εὗρισκεται ὑπὸ εἰδικᾶς πνευματικᾶς καὶ ἐκκλησιαστικᾶς συνθήκας, ὡς στερουμένη ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ἐνότητος (δογματικῆς καὶ κανονικῆς πειθαρχίας)¹, αἰτε

1. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον εἶναι ἴσως δύσκολον νὰ προσφέρῃ ἀποφασιστικῆς σημασίας μεσολάβησιν ἢ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Παρὰ ταῦτα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνεργασθῆ μετὰ τῶν Λουθηρανῶν διὰ τὴν βαθμιαίαν προσέγγισιν τῶν παραφυάδων τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ αὐτῆς. Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κειμένη εἰς τὸ μέσον μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς, οὐχὶ δὲ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, δύναται νὰ προσφέρῃ μεγάλας ὑπηρεσίας παρουσιάζουσα τὸν ἀκίβδηλον θησαυρὸν τῆς ἀρχαιγόνου χριστιανικῆς εὐσεβείας τῆς καὶ τῆς Ὁρθόδοξου εὐσταθείας τῆς εἰς τετραμερεῖς, τὸ πολὺ, συζητήσεις μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, Παλαμοκα-

εύρισκομένη μεταξύ δύο ρευμάτων ἑνὸς καθολικίζοντος καὶ ἑνὸς προτεσταντίζοντος, ἡ δὲ Παλαιοκαθολικὴ, προελθοῦσα ἐκ μιᾶς ἀρνήσεως, εὐρίσκεται ἐν μειοψηφίᾳ καθ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ δὲν δύναται νὰ ἔχη καμμίαν προοπτικὴν αὐξήσεως. Εἰς ἡμᾶς βεβαίως εἶναι πολὺ συμπαθὴς καὶ ἡ μετ' αὐτῆς ἔνωσις ἰδιαζόντως εὐπρόσδεκτος διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ὅθεν τὸ βασικὸν πρόβλημα ἐπαφῆς ὑφίσταται κυρίως δι' ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἡ παράλειψις ἡ γενομένη κατὰ τὸ 1938, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἔθεσε τὸ ζήτημα ἐν Utrecht πρὸ τῶν ἑτεροδόξων καὶ ἀναμφιβόλως δι' ἐκθέσεως πρὸς τὰς Ἐκκλησίας, ἐβάρυνεν ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἑτεροδόξους. Ἀναμφιβόλως δὲ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1945—1948 ἦτο δυνατὸν τοῦλάχιστον νὰ γίνῃ συνεννόησις μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἡ δέουσα προπαρασκευὴ διὰ τὸ συνέδριον τοῦ Amsterdam. Ἀντὶ τούτου ἡ τελικὴ ὀνομασία τῶν ἀντιπροσώπων ἐγένετο κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1948, ἥτοι δύο μῆνας περίπου πρὸ τῆς συγκλήσεως τοῦ Συνεδρίου καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας περιγράψαμεν ἀνωτέρω ἐν σελ. 310 ἑξ.

Μετασχόντες ἄνευ ὄρων τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam καὶ ἄνευ τῆς ἀναγκαίας προετοιμασίας διὰ τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἅτε ἀγνοούντων τῶν πλείστων ἑξ ἡμῶν τῶν ἀντιρρήσεων (περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω) τοῦ 1937-38, φυσικὸν ἦτο νὰ φθάσωμεν εἰς διαφωνίας, προκληθείσας κυρίως ἐν τῷ ζητήματι τῆς ὑποβολῆς δηλώσεως. Συνειργάσθημεν μετ' Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁργανώσεων, ἀναζητουσῶν τὴν *Unam Sanctam* καὶ δὲν ἐνεφανίσσαμεν καὶ πάλιν τὴν κεντρικὴν θέσιν ἡμῶν, παρασυρθέντες, ὡς καὶ εἰς τὰ προηγούμενα συνέδρια, εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν ἐπὶ μέρος ὀρθοδόξων ἐπόψεων¹. Διότι, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ δηλωθῇ ἄνευ περιορισμῶν, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ παρασκευασθεῖσα, ἀλλὰ μὴ ὑποβληθεῖσα δήλωσις τῆς πλειοψηφίας τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας², ἡ ἐκφράζουσα μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ εὐγενείας τὰς ἀντιρρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν δογματικῶν ζητημάτων ἔχει τὰς αὐτὰς ἐλλείψεις πρὸς τὰς προηγουμένας, τῆς Λωζάννης καὶ Ἐδιμβούργου³, ἵνα διότι οὐδαὶς γίνεται λόγος οὐδὲ ὑπαι-

θολικῶν καὶ Λουθηρανῶν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπῆρχετο οὐσιώδης προσέγγισις μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν τρίτων.

1. Πρβλ. περιγραφὴν τοῦ Συνεδρίου καὶ παρὰ Ἰωαννίδη ἐνθα ἀνωτέρω. Τὰ κείμενα παρὰ Θυατείρων ἐν σελ. 18—59 τῆς «Θεολογίας» τοῦ 1949.

2. Πρβλ. τὸ κείμενον ταύτης παρὰ Ἰωαννίδη σελ. 22—23. Ὁ σημειῶν τὰς γραμμάς ταύτας (ἀνήκεν εἰς τὴν Δ'. Ἐπιτροπὴν τῶν Διεθνῶν Σχέσεων) μετέσχε τῆς συντάξεως τῆς δηλώσεως ταύτης καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνωτέρω κριτικὴ ἀφορᾷ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ φιλοσοφίας a posteriori, ἐν ὅψει τῆς ἀνωτέρω ἐρεῦνης, ἀλλὰ πάντως χρησίμου διὰ τὸ μέλλον.

3. Ἀναμφιβόλως εἶναι πολὺ κατωτέρα τῆς ἐν Λωζάννῃ κατατεθείσης καὶ πλέον ἄτονος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν Ἐδιμβούργῳ.

νιγμὸς ἐκφέρεται περὶ τῆς ἀξιώσεως, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ *Una Sancta*¹, 2ον) διότι δὲν ἐκθέτει δι' ὀλίγων, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας χωρίζει τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν Προτεσταντισμὸν ριζικῶς 3ον) διότι δὲν μνημονεύει ποσῶς τὸ ἀδύνατον τῆς προαγωγῆς τῆς ἰδέας καὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς Ἐνώσεως εἰς συνέδρια ποῦ μετέχουν (147) τόσον πολλὰ Ἐκκλησία καὶ Ὁργανώσεις διςτάμεναι ριζικῶς πρὸς ἀλλήλας² 4ον) διότι δὲν μνημονεύει τῆς ὅλης ἀνεπαρκοῦς δογματικῆς βάσεως³.

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ καταλέξωμεν εἰς τὰς παραλείψεις τὴν ὀπωσιμότητα ἐκφρασεῖν ὑπαινιγμοῦ περὶ βασικῶν ἀντιρρήσεων διὰ συγχώνευσιν τῶν δύο Ὁργανισμῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, πρῶτον μὲν διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀντιπροσώπων δὲν ἐγνώριζον τὰς παλαιότερον ἐκφρασθεῖσας ἀντιρρήσεις (1937-8) δεύτερον δὲ διότι αἱ Ἐκκλησίαι, ἄνευ μελέτης, εἶχον ἤδη δηλώσει, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σελ. 309) συμμετοχὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Αἱ ἀτέλεια καὶ αἱ παραλείψεις τοῦ παρελθόντος διελευκάνθησαν διὰ τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν νεωτέρων μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας μετὰ τὸ τέλος τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Amsterdam. Ὅτι ἐπῆλθε ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὸν τρόπον ἐπαφῆς καὶ σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας (ἀνωτέρω σελ. 312 καὶ 506 ἐξ.) πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους τώρα καθίσταται συνειδητόν, διότι τώρα μελετᾶται ἡ οὐσία τῶν νέων πρωτοφανῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ σχέσεων, καίτοι τὰς διηρθάνθησαν οἱ ἡμέτεροι, οἱ ἐκφράσαντες τὰς ἐπιφυλάξεις τῷ 1937-38. Ὑπῆρξεν ἄραγε ἄνευ σημασίας καὶ ἄνευ συνεπειᾶς, ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦμεν τὸν μόνον δογματικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀκριβέστατον τίτλον «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία»;⁴.

1. Τοῦτο ἐτόνισε μετὰ τὸ συνέδριον ὁ K. Barth (ἀνωτέρω σελ. 303 ὑποσημείωσις). Ἴδε νῦν παρὰ *II. Μπρατσιώτη* ἐν «Ἐνορίᾳ» 1949 σ. 144₁.

2. Εἰς τὰ πολυπληθῆ συνέδρια, ὅπως τοῦ Amsterdam, καίτοι ὑπάρχει ἐλευθερία συζητήσεως καὶ πολλὴ εὐγένεια, δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς χρόνος διὰ νὰ ἐμιλήσων 100 ἀντιπρόσωποι μὲ ἄνεσιν. Διὰ τοῦτο μικρὰ ὑπάρχει ἐλπίς νὰ πλησιάσουν αἱ ἀπόψεις τῶν διςταμένων εἰς δογματικὰ ζητήματα (ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς νοοτροπίας, ἱστορικοῦ παρελθόντος καὶ συγχρόνων τάσεων). Ἐπειτα εἰς τὰς τοιαύτας συσκέψεις ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ μὴ θίγωνται εὐθέως καὶ ἐμφαντικῶς αἱ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τὸνναντίον νὰ συγκαλύπτονται, ἐξαιρωμένων τῶν σημείων συμφωνίας. Πρβλ. ἐκθεσιν τῆς Α'. Ἐπιτροπῆς (παρὰ Θυατείρων, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 26-32) ἐνθα πολλὰ ἐκφράσεις εἶναι ἀπαράδεκτοι διὰ τὴν Μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, (ιδίως σελ. 31-2).

3. Ἡ βραχυτάτη προσωπικὴ δῆλωσις εἰς τὴν ὁποίαν προέβη τὴν τελευταίαν ἡμέραν ὁ Σεβ. Θυατείρων (πρβλ. Ἰωαννίδου σ. 23) γενομένη ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἀντιπροσωπείας ἀναφέρει περίπου, ὅτι καὶ ἡ ἐπιφυλάξις, ἡ ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωαννίδου.

4. Ὑπῆρξεν εὐθύημα, ὅτι εἰς τὴν α' Ἐπιτροπὴν αἱ ἡμέτεροι ἀπόψεις, ἐκτεθεῖσαι διὰ τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου καθηγητοῦ Florovsky, περιελήφθησαν ὑπὸ τὸν ὄρον «Καθολικὴ ἀντίληψις», χωρὶς ἡμεῖς νὰ ἐπιμείνωμεν. Ἀκριβέστερον θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ λόγος περὶ «καθολικῆς Ὁρθόδοξου ἐπόψεως».

§ 3. *Αἱ θεμελιώδεις καὶ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους σχέσεις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ προβληματικότης τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.*

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ἀρκετὰ σαφῶς, ὅτι εἰς τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον ὑπάρχει θεμελιώδης καὶ δὴ ἀμετάβλητος καὶ ἀμετακίνητος θεωρητικὴ ἀρχή, ἀφ' ἧς δέον νὰ δομᾶται ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ διατυπώσει καὶ θρημίσει τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δέον νὰ δοθῇ καταφατικὴ ἀπάντησις.

Ἡ θεμελιώδης αὕτη ἀρχή, ἡ ἀνέκαθεν ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας, εἶναι ὅτι αὕτη πιστεύει ἀδιασείτως, ὅτι εἶναι : ἡ Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἄρα θεῖον δικαίον ἰδρυθεῖσα καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων ὀργανωθείσα καὶ ὡς «Σῶμα Χριστοῦ» ὑψισταμένη κεντρικῶς τῆς Σωτηρίας, ἡ διατηρουμένη διὰ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, διὰ δὲ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Ἀγ. Πνεύματος συνεχίζουσα τὴν ζωὴν αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὑπάρχουσα διὰ τὴν Σωτηρίαν τοῦ Κόσμου. Ἡ διατήρησις τῆς ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς Ἱερωσύνης, καταλαμβάνουσας ἐντελῶς κεντρικὴν θέσιν ἐν τῇ Οὐσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἡ βάσις αὕτη, οὐσιαστικῶς βεβαίως τροποποιημένη, ὡς πρὸς τὴν συγκέντρωσιν τῆς Ἱερωσύνης ἐν ἐνὶ προσώπῳ (plenitudo potestatis), εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι καὶ αὕτη διακηρύσσει, ὡς εἶδομεν, ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι Μία, αὕτη μόνη, τοῦτέστι ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ εἶναι ἡ ἀναζητούμενη Una Sancta! Δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λόγων δι' οὓς ἀπορρίπτομεν ἡμεῖς οἱ ὀρθοδόξως καθολικοὶ χριστιανοὶ (ὡς καὶ πᾶς ἀμερόληπτος ἱστορικὸς) τὴν ἰδέαν ταύτην δικαίως¹, ἀλλ' ἀπλῶς θέλομεν νὰ τονίσωμεν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι προβάλλουν τὴν αὐτὴν θεμελιώδη ἀξίωσιν καὶ ἀρχὴν πρὸς ἑνὸς τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὰς ἑτεροδόξους καὶ δὴ πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν. Καὶ ἡ μὲν Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία μὲ ἀκολουθίαν ἀληθῶς ρωμαϊκὴν, ἐρημνευομένην ἄριστα ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ἀκολουθίαν τοῦ νομικοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ἀρνεῖται πᾶσαν ἐπαφὴν καὶ βεβαίως συζητήσιν, ἀκόμη καὶ ἀκρό-

1. Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου : Συμβολικὴν 1930² σ. 89 ἐξ. Περὶ τῆς διαφορᾶς οὐσίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πρβλ. καὶ τὴν ἡμετέρα ἐκθεσιν ἐν σελ. 143-147 τοῦ «Προσχεδίου εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίαν». Ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις ἴδε τὰς δηλώσεις τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν ἐν Λαζάννῃ (1937 Ἀγγλικὸν κείμενον ἐν Faith and Order, proceedings of the World Conference Lausanne, August 3-21 1927 ed. Bate, London. 1927. σ. 382.

αἰν παρ' ἀπλῶν παρατηρητῶν, τῶν ἐν τοῖς Οἴκουμ. συνεδρίοις συζητήσεων. Ἡμεῖς τοῦναντίον ἐτηρήσαμεν διάφορον στάσιν. Εἶναι δεδικοιολογημένη ἡ ἰδική μας διάφορος στάσις, ἀφοῦ ἡ βασικὴ ἀξίωσις εἶναι ἡ ἴδια; Κατ' ἀρχὴν πρέπει ν' ἀπαντήσωμεν καταφατικῶς, ἀλλὰ μὲ τὰς ἐξῆς οὐσιώδεις παρατηρήσεις.

Ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύουσα ἀκραδάντως, ὅτι εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ Una Sancta¹, ἀντιδιαστέλλει τὴν στάσιν τῆς ἀπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς, διότι ἐνῶ αὕτη ἔχει τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀποκλειστικοῦ νομικοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ἐκείνη ἔχει τὴν φιλελευθέραν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ τὴν δημοκρατικὴν ἀντίληψιν, ἀφοτέρως κληρονομηθείσας ἀπὸ τε τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Οἴκουμ. ἐκκλησιαστικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν χρόνων τῶν Οἴκουμ. Συνόδων. Ὅθεν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χριστιανικὸν καθήκον ὄχι μόνον νὰ τηρῇ ἐπαφῆν, ἀλλὰ καὶ νὰ συζητῇ μετὰ τῶν παραπλανηθέντων ἀδελφῶν, ἐν προκειμένῳ ἀπολύτῳ ὑπαιτιότητι τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας², ἵνα γνωρίσῃ αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν καὶ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν Ἐνωσιν τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὸν μόνον Ποιμένα, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, πρὸς ὃν δύνανται νὰ προσεύχωνται οἱ λαοὶ εἰς τὴν ἰδίαν τῶν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν τρόπον.

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀποκρούσασα τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐπικρατήσεως τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικότητος τῶν 8 πρώτων αἰώνων ἐν τῇ πίστει καὶ διοικήσει καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας δὲν δύναται ἢ νὰ διεξαχθῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν διεκήρυξεν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ οἱ πατέρες τοῦ δ' αἰῶνος, συνδέσαντες ἀρρηκτῶς τὴν πνευματι-

1. Διὰ τοῦτο πιστεύομεν, ὅτι ἀποκρούει τὴν Branchestheory, τὴν προσελθοῦσαν ἐκ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξυπακουομένην εἰς τὴν Οἴκουμ. Κίνησιν, καθ' ἣν αἱ ὑπάρχουσαι Ἐκκλησίαι εἶναι κλάδοι τῆς κενωρισμένης Μιᾶς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποκρούῃ καὶ τὸν ὄρον Ὁμολογία δι' ἐαυτήν.

2. Δὲν πρέπει νὰ λημονῆται, ὅτι ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία παρέσχε τὴν αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν τριῶν μεγάλων συγκρούσεων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ α) τοῦ Σχίσματος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως β) τῆς συγκρούσεως πρὸς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ γ) τῆς Μεταρρυθμίσεως τοῦ 16ου αἰῶνος (Λουθήρου, Καλβίνου καὶ Σβιγγλίου). Ἡ τελευταία ἀξία λόγου συγκρούσεως τῆς πρὸς τὸ Ἰταλικὸν Ἔθνος καὶ Κράτος (1870) ἔληξεν τῷ 1929. Ἄπασαι δέον νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, τῶν θεσμῶν καὶ τῶν τάσεών του ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Δύσεως. Τὸ Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα ἐμφανισθὲν τῷ πρώτῳ ἀσαφῶς τὰ τέλη τοῦ β. μ. Χ. αἰῶνος καὶ σαφῶς ἀπὸ τοῦ γ'. ἠδυνήθη δὲ μεταμορφώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς Ῥωμαιοκαθολικὴν καὶ οἰονεὶ ὡς προσέκτασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐν τῇ Δύσει, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ιγ' καὶ κατὰ τὸν ιστ' αἰῶνα. Πρβλ. Γ. Κοινδάρη, Προσχέδιον κλπ. σ. 60 ἐξ.

κὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς καλῶς νοουμένης ἐλευθερίας¹. Αὐτὴ ἢ παράδοσις λοιπὸν, ποῦ ἀποτελεῖ τὸν γνήσιον χριστιανικὸν καὶ ἑλληνικὸν θησαυρὸν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς καθαρῶς πνευματικῶ Ὀργανισμοῦ ἀντιτιθεμένου πρὸς πᾶσαν πολιτικὴν καὶ ὀλοκληρωτικὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάσιν, ἐπιβάλλει ἡμῖν τὴν τήρησιν ἐπαφῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ ἀκόμη χάριν τοῦ καλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος—τῆς ἀπειλουμένης ἐκ τῶν ἀντιθέων καὶ σκοτεινῶν δυνάμεων—πρὸς σχηματισμὸν ἐνιαίου μετώπου εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα. Τὸ εὐρὸν πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ὕμνησε ὁ συνθεμελιωτῆς τῆς Ἐκκλησίας ἑλληνιστῆς Ἰουδαῖος Παῦλος, οὐδέποτε ἐξέλιπε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας.

Ὅθεν δὲν ἐξασθενεῖ ἡ κεντρικὴ θέσις ἡμῶν οὐδὲ εἴμεθα ἀσυνεπεῖς τηροῦντες ἐπαφὴν ἐν τοῖς δογματικοῖς ζητήμασι πρὸς διαφώτισιν τῶν ἑτεροδόξων καὶ συμπράττοντες ἐν τοῖς ζητήμασι τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ. *Τοῦναντίον ἐξασθενεῖ* διὰ τῆς συμμετοχῆς ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», διότι ἐν αὐτῇ δεχόμεθα νὰ «συνδεθῶμεν ὀργανικῶς ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως»², μεθ' ἑτεροδόξων, μεθ' ὧν εἶναι ἀδύνατος σχεδὸν πᾶσα συνεννόησις, ὡς εἶναι οἱ Κογκρεκασιοναλισταί, οἱ Κουάκεροι, ὁ Στρατὸς τῆς Σωτηρίας καὶ οἱ λεγόμενοι Ἐθαγγελικοὶ κ. ἄ., διότι δὲν δύνανται οὗτοι ν' ἀποστῶσι τῶν ἀρχῶν τῶν περὶ ἀπορρίψεως πάσης ἰδέας Ἐκκλησίας καὶ νὰ προσεγγίσωσι τὰς ὀλίγας θεμελιώδεις ἀρχάς, ἅς διετύπωσαν ἡ ἀρχέγονος Ἐκκλησία καὶ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ ποῦ εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' ἡμᾶς. Εἰς τὰ θεολογούμενα ζητήματα καὶ τὰ πρακτικὰ ζητήματα ἔχομεν ἐλευθερίαν κινήσεων καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαρξὶς φιλελευθέρως Θεολογίας ἐν Ἀνατολῇ εἶναι παράδοσις ἡμῶν. Αὕτη ἐπιτρέπει ἡμῖν σήμερον τὴν διάκρισιν πυρῆνος καὶ φλοιοῦ ἐν τῇ Χριστιανικῇ θρησκείᾳ.

* Ἄλλη σπουδαία συνέπεια τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους εἶναι, ὅτι *ἐξασθενεῖ ἡ σημασία τοῦ θεμελιώδους προβλήματος τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν*, διότι δὲν προάγεται ἡ ἰδέα τῆς «Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐννοίᾳ καὶ προθέσει, ἥτοι τῆς ἐνώσεως εἰς τὰ οὐσιώδη. Καὶ κύριον καὶ οὐσιώδες ἐν τῷ Χριστιανισμῷ εἶναι ἡ ὑπαρξὶς Ἐκκλησίας, ὡς θείου ἅμα καὶ ἀνθρω-

1. Πρβλ. **Π. Μπρατσιώτου** : Αὐθεντία καὶ Ἐλευθερία ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ. Ἐν Ἀθήναις 1930, **Β. Μ. Βέλλα** : Bibelkritik und kirchliche Autorität καὶ **Ἀντωνιάδου** : Die orthod. hermineutische Grundprinzipien. Ἴδε καὶ παρομοίας μελέτας τῶν : Kartaschoff καὶ ἡγουμ. Κασσιανοῦ ἐν Procés-Verbaux du premier Congrès de Theologie Orthodoxe 1936 σ. 138—193.

2. Αὐτὸς εἶναι ὁ θεμελιώδης χαρακτηρισμὸς μας περὶ τῆς οὐσίας τοῦ γεγονότος τῆς συμπράξεώς μας καὶ συμμετοχῆς εἰς τὴν νέαν Ὀργάνωσιν, περιληφθεῖς εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς πλειοψηφίας.

πίνου Ὁργανισμοῦ, τὸ δὲ περὶ Τριάδος δόγμα, ὡς καὶ ἡ περὶ Χριστοῦ διδασκαλία ἀποτελοῦσιν θεμελιώδεις βάσεις τοῦ αὐτοῦ κεντρικοῦ δόγματος περὶ Ἐκκλησίας. Ἐνεκα τούτου ἀποτελεῖ ἀνάγκην ἀδήριτον νὰ ὑπάρχῃ ἕνας τρόπος διαρκoῦς ὑπομνήσεως πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ὅτι χωριζόμεθα εἰς τὴν οὐσιωδεστάτην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐμφάνισιν ἐν τῷ Κόσμῳ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἀληθῶς εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο συγκεντροῦνται αἱ κύριαι διαφοραὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Δύσεως, τῆς τε Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Προτεσταντικῆς.

Δὲν εἶναι δὲ ἀτυχῶς, ἡ ἀλήθεια αὕτη βαθέως συνειδητὴ εἰς πάντας καὶ δὴ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους¹. Πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ συνειδητὴ, διότι ἡ Ἐνωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι δυνατὴ μόνον ὡς ἔνωσις Ἐκκλησιῶν καὶ ὄχι ὁργανώσεων.

4. Ἡ Ἀναγκαιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῆς συμμετοχῆς τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν² καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δεοντολογία.

Ἐλέχθη ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας μελέτης, ὅτι διὰ πολλοὺς νεωτέρους θεολόγους ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν κατέστη προ-

1. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam συνέβη τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον. Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς θείας εὐχαριστίας τῶν Ἀγγλικανῶν (Communio Praeparatio) ἐκλήθη νὰ λάβῃ θέσιν εἰς τὸ «ἱερὸν βῆμα» τοῦ ναοῦ ὁ πρεσβ. Florovsky Καθηγητῆς τῆς Δογματικῆς Θεολογίας τοῦ Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Παρισίων, ἀλλὰ τῇ προτροπῇ τοῦ σεβ. Μητρ. Θυατείρων ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν θὰ ἐλάμβανεν (ὀρθῶς) μέρος. Τοῦτο προὔκάλεσε μέγιστον θόρυβον εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἰθυνόντων τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, διότι ἀκριβῶς ἐπέμνησεν, ὅτι ὑψίστατον οὐσιαστικὰ ἐμπόδιον διὰ τὴν Ἐνωσιν. (Καὶ ὁ Barth κατὰ τινὰ ὁμιλίαν ἐξέφρασε τὴν λύπην του, διότι δὲν ἠδύνατο οἱ συνέδριοι νὰ μεταλάβουν ἀπὸ κοινού). Κατόπιν τοῦ γενομένου θορύβου ὀρθῶς ἀπεφασίσθη νὰ παραστώμεν ὡς ἄπλοὶ θεαταί, ἀλλὰ οἱ ἰθύνοντες τὴν διάσκεψιν—τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν—ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ ἐξεύρουν ἕνα μητροπολίτην Μονοφυσίτην νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν, τὴν προοριζομένην διὰ τὸν πατέρα Florovsky, εἰς τὴν τελετὴν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Σημειωτέον, ὅτι οἱ Χριστ. τῶν Ἰνδιῶν ἀποδίδουσι εἰς ἑαυτοὺς τὸν τίτλον τοῦ Ὁρθοδόξου. Ἡ κλήσις τούτου εἶναι ὀξεία μελέτης, διότι μαρτυρεῖ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι τῶν ἰθυνόντων τὴν διάσκεψιν, ἐν τῷ πρόβληματι τῆς Ἐνώσεως καὶ δὴ τῆς Ἱερουσῆς. Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰάβας ἀνήκων εἰς τοὺς Καλβινιστὰς ἐπισκέπτας τῆς Διασκέψεως, μεθ' οὗ συνητήθη εἰς τὰς ἐν τῷ Σταδίῳ τοῦ Amsterdam ἐορτάς, μοῦ ὁμίλησεν ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀνωτέρω ἐπεισοδίων μὲ περιφρόνησιν διὰ τὰς θεμελιώδεις ἀντιλήψεις τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ μοῦ ἐτόνισεν, ὅτι εὐτυχῶς εὐρέθησαν ἄλλοι «ὀρθόδοξοι», δεχθέντες νὰ μετάσχουν τῆς Praeparatio τῆς Communio τῶν Ἀγγλικανῶν!.. Πιστεύω, ὅτι δὲν χρειάζονται σχόλια.

2. Διὰ τὸ θέμα τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπάρχει ἀρκετὴ βιβλιογραφία ἑλληνιστί. Παλαιότερα Ζ. Ρώσση: Ὁ Παλαιοκαθολικισμὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνησίαν καθολικότητα καὶ ὀρθοδοξίαν τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας (1895), Ὁρθοδοξία

βληματική, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἡ προβληματικότης αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ριζικὴν ἀλλαγὴν μορφῆς τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, διότι περὶ τῆς κατ' ἀρχὴν ἀναγκαϊότητος τῆς ἐπαφῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ σοβαρὰ ἀντίρρησης. Περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου θέματος, ἀναφερομένου εἰς τὴν σύγχρονον ἐκκλησιαστικὴν δεοντολογίαν φρονῶ, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀρνητικὴ στάσις ἐκ μέρους μας ἐκ δύο λόγων. 1ον) διότι συνεπείρ τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐγγυτέρας γνωριμίας τῶν Θεολόγων καὶ κληρικῶν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἐπιστημόνων Θεολόγων τῆς Δύσεως, εὐρισκόμεθα νῦν πρὸ μεταστροφῆς τῆς τέως κρατούσης δυσμενοῦς γνώμης περὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς τάχα «Κοινωνίας λατρείας» (ἴδε Μπαλάνου ὁμότιπλον μελέτην). Ἐκ τῆς πληθύσεως τῶν ἐκδηλώσεων τῶν τελευταίων ἔτῶν ἀναφέρω τὴν μᾶλλον πρόσφατον τοῦ Fried. Sieg. Schulze, παραλείπων τὰς γνώμας τῶν ἀειμνήστων διαπρεπῶν θεολόγων Adolf Deissmann, K. Holl' καθηγητῶν τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου.

Ὁ Schulze λοιπὸν λέγει, «Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς λαμβάνει ἰδιόζουσαν θέσιν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐνεκα τοῦ ὅτι διετήρησεν κατὰ τρόπον μοναδικὸν τὴν Καθολικότητα. Ἔχει περισσότερα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ τίτλου Καθολικῆ παρὰ ἡ Ρωμαιοκαθολικῆ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἰς τὴν Βατικανικὴν Σύνοδον ἀνύψωσεν εἰς ἀρχὴν τὴν ἀπόκλισιν ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας». Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη δὲν εἶναι εὐτυχῶς ἡ μόνη ποῦ διετυπώθη ἀπὸ ἕγκυρον ἐπιστημο-

καὶ Παλαιοκαθολικισμός (1896) ἑτέρα 1898 καὶ 1899 (Πρβλ. καὶ **Κ. Δουβουνιώτη** ἐπιστημονικὰ μνημόσυνα Καθηγ. Παν/μίου Ἀθῆναι 1935). **Χρ.** Ἀνδρούσου, ἐκτὸς τῆς συμβολικῆς εἰς 2αν ἐκδοσιν ἴδε καὶ τὸ κύρος Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν (Περὶ τοῦ ἰδίου θέματος πρβλ. τὰς γνώμας τῶν καθηγ. Θεολογίας καὶ τὸ ὁμότιπλον τεῦχος, ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας» 1939 καὶ τὰ ἔργα **Α. Ἀλιβιζάτου** καὶ **Κ. Δουβουνιώτου** 1932), «Αἱ βάσεις τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐξαιρετικῆς σημασίας εἶναι αἱ ἐργασίαι τοῦ καθηγητοῦ **Α. Ἀλιβιζάτου**, μετασχόντος πάντων τῶν συνεδρίων. Πρβλ. ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ παρόντι μνημονευθέντων 1) Aspirations towards Union ἐν «The Christian East» (1920). 2) Αἱ σύγχρονοι εἰρηνευτικαὶ τάσεις καὶ τὰ ἐν Στοχόλμῃ συνέδρια (1927). Die Weltkonferenz für Glauben und die Orthodoxe Kirche (Internationale Kirchl. Zeit. 1929). 4) Ὁ Παγκόσμιος σύνδεσμος διεθνοῦς φιλίας διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν. 5) Τὸ δυνατόν τῆς Ἐνώσεως (ρωσιστί) ἐν τῷ συλλογικῷ συγγράμματι «Χριστιανσκογι Βοσζοσθένισγι» 1932. Ἴδε καὶ **Μπαλάνου** ἡ ἀνάγκη συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1932. 6) **Π. Μπρατσιώτου**, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων, πρβλ. Κοινωνισμός καὶ ἡ Παγκόσμιος Χριστ. κοινωνικὴ Κίνησις 1934.

1. Περὶ τῶν γνωμῶν τούτου καὶ τοῦ ὑπ' ὄψει θέματος πρβλ. εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου» Ἀθῆναι 1943.

2. Sammlung «Ekklesia» τόμ. X. σ. 9.

νικὸν κάλαμον. Οὕτως καὶ ὁ ἀείμνηστος E Seeberg, διάδοχος τοῦ Holl εἰς τὴν β' τακτ. ἔδραν τῆς Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίας ἐν τῷ Παν)μίῳ τοῦ Βερολίνου (1888—1945), εἰς πραγματείαν του, «Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐν τῇ Βαλκανικῇ (ἐν τῷ ἔργῳ Menschenwerdung und Geschichte 1938 σ. 243—256) λέγει, ὅτι «ὀλίγοι γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτῶν τῶν ὑπερηφάνων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες αἰσθάνονται ἐαυτὰς δικαίως, ὡς μέλη τῆς ἀρχαιοτάτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μόνον ὀλίγοι γνωρίζουν, πῶς αὐταὶ ὑπὸ τινα ἔποψιν ἴστανται πλησιέστατα πρὸς τὸν Ἀρχικὸν Χριστιανισμόν». Τοιαῦται ἐκδηλώσεις δὲν ἦσαν δυναταὶ πρὸ 30—30 ἐτῶν, ὅτε ἐπρυτάνευεν ἀκόμη, ὡς λέγει ὁ Seeberg, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι «ἀπολιθωμένη». Ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ ὀφείλεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ρωσικὴν Θεολογίαν καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς ὅλης Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν¹.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς σπουδαίας αὐτῆς χρησιμότητος καὶ τῆς προκλήσεως ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ἡ ἀνάγκη διαφωτίσεως τῶν ἑτεροδόξων² περὶ τῆς ἡμετέρας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Πέραν τούτου φρονῶ μὲν ὅτι αἱ πρωταρχικαὶ Χριστιανικαὶ ὑποχρεώσεις, ἅς βαρῦτα αἰσθάνεται ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, περὶ σχηματισμοῦ ἐνιαίου μετώπου κατὰ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ Κόσμῳ καὶ περὶ καταβολῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἔνωσιν, ἐπιβάλλουσι τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν, ἀλλ' ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, τὰς ὁποίας ἀναμφιβόλως δυνάμεθα νὰ θέσωμεν, δεδομένου, *ὅτι ἄνευ ἡμῶν ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις παραμένει κατ' οὐσίαν Προτεσταντικὴ* καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ εὐρύτερη ὀνομασία ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὴν θὰ ἦτο: *Διεθνὴς Χριστιανικὴ κίνησις*. Ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις ἐπιβάλλεται νὰ μελετηθῶσι μετὰ μεγίστης προσοχῆς πάντα τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ζητήματα, τόσον τὰ προβλήματα τῶν ἀρχῶν ὅσον καὶ τὰ τιθέμενα θεωρητικὰ καὶ πρακτικά. Πρὸς τούτοις θὰ ἐπεβάλλετο ἡ τακτικὴ συγκέντρωσις τῶν μετεχόντων τῶν συνεδρίων καθηγητῶν τῶν δύο ἐν Ἑλλάδι Πανεπιστημιακῶν Θεολογικῶν Σχολῶν εἰς συνέδρια σπουδῶν, ὥστε ἡ προπαρασκευὴ ὄχι μόνον νὰ εἶναι πλήρης, ἀλλὰ καὶ νὰ τίθενται ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ζητήματα. Ἡ παρουσία ὑπευθύνων Ἱεραρχῶν εἶναι ἀπαραίτητος καὶ πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἱ. Συνόδου.

Τὸ κύριον ὁμῶς ζήτημα, ὅπερ τίθεται νῦν πρὸ τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι

1. Πρβλ. καὶ **A. Ἀλιβιζάτου**, ἐν «Ποιμένι» Μυτιλήνης 1949 σ. 65.

2. Περὶ τούτων ὁμιλεῖ ἡ ἔκθεσις τῆς πλειοψηφίας τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν καθηγητῶν **A. Ἀλιβιζάτου**, προσφέροντος πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν γνωριμίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν ἑτεροδόξων. Πρβλ. **A. Μπαλάνου** καὶ **Π. Μπρατσιώτου** ἐργασίας ἐνθ' ἄνωτ.

ποίαν στάσιν πρέπει νὰ τηρήσουν ἔναντι τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς ὁποίας μετέσχον. Πρὶν νὰ δοθῇ οἰαδήποτε ἀπάντησις πρέπει νὰ σημειωθῶσι τὰ ἑξῆς :

1ον) ὅτι οἰαδήποτε πρότασις τροποποιήσεως τῶν γενομένων δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν πρὸ τῆς παρόδου τετραετίας, ὅτε θὰ συγκληθῇ ἡ Β' Γεν. Συνέλευσις (1953), μόνη δυναμένη νὰ τροποποιήσῃ τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν».

2ον) ὅτι μετέσχομεν ἄνευ ὄρων καὶ ἄνευ τῆς πλήρους μελέτης τῶν ἐπισημῶν ἐγγράφων. Αἱ ἐπιφυλάξεις μας δὲν ἀνεφέρθησαν κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Καταστατικοῦ καὶ τῶν Κανονισμῶν.

3ον) Λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ὄψιν, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις ὑπόκεινται εἰς τὴν τελικὴν κρίσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ δεδομένου ὅτι προσπάθεια τῶν ἡμετέρων ἐν Amsterdam περὶ μεταβολῆς τῆς δογματικῆς βάσεως (εἰς τὸ περὶ Τριᾶδος ζήτημα) ἀπέβη ἄκαρπος, *δύνανται* αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι ν' ἀποφασίσωσιν περὶ μεταβολῆς στάσεώς των μέχρι τῆς Συγκλήσεως τῆς Β. Γεν. Συνελεύσεως, πρὸ τῆς ὁποίας θὰ τεθῇ ὑφ' ἡμῶν τὸ πρόβλημα τῶν ἀρχῶν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς στάσεως δὲν σημαίνει τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Γενικώτερον ἐκκλησιαστικοὶ καὶ διεθνεῖς λόγοι ἐπιβάλλουν νὰ παραμείνωμεν.

Ποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐφεξῆς στάσις τῆς Ἐκκλησίας μας ἔναντι τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» μέχρι τοῦ 1953 ;

α) ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεσος ἀπόσυρσις τῶν ἐπισκόπων ἐκ τῆς Κ. Διοικήσεως τοῦ Ὄργανισμοῦ, στηριζομένου ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως ἑλλιποῦς (Χριστολογία μὴ τριαδικὴ καὶ ἔννοια «Ἐκκλησίας» ἀκαθόριστος) καὶ διαφόρου τῆς ὑποχρεωτικῆς διὰ τὴν Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν στηριζομένην εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱ. Παράδοσιν¹. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐκ τῶν 5 θέσεων, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας Κων)πόλεως καὶ Ἑλλάδος (ἐπὶ συνόλου 13) θὰ μείνωσιν ἄλλαι 3. κεναὶ (εἶναι ἀκόμη 8 κεναὶ διὰ τὰς ἀπουσιασάσας ἀπὸ τὸ Amsterdam Σλαβικὰς καὶ λοιπὰς Ἐκκλησίας). Θὰ παραμείνωσιν τοιουτοτρόπως οἱ λαϊκοὶ Θεολόγοι καθηγηταὶ μόνον, πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἔννοιαν.

β) Ἐπιβάλλεται ταυτοχρόνως νὰ δηλωθῇ, ὅτι οἱ παραμείνοντες καθηγηταὶ ἐκπρόσωποι τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας θὰ τηρήσωσιν ἐπαφὴν μὲν εἰς τὴν *Faith and Order* πρὸς συζήτησιν

1. Τὴν ἰδέαν τῆς ἀποσύρσεως τῶν ἐπισκόπων διευτώσαμεν πρῶτοι ἡμεῖς, κατὰ τὴν παρέλασιν τῆς 22ας Αὐγούστου 1948 ἐν Amsterdam, πρὸς τὸν Σεβ. Σάμου, φέροντα τὸ ἐγκόλπιον καὶ ἐπανοκαλύμμαχον καὶ ἔχοντα τὴν θέσιν του εἰς τὴν σειρὰν τοῦ ἀλφαβήτου T (Τουρκία). Ἀπεδέχθη καὶ περιέλαβεν τὴν ἰδέαν ταύτην εἰς τὴν ἴα ἐνδιαφέρουσαν ἔκθεσιν του πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 507 ὑποσημείωσις 1.

τῶν δογματικῶν διαφορῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν *σύμπραξιν δὲ εἰς τὰ ἔργα τοῦ πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ*. Ἀπαραίτητον ὅμως θεωρεῖ ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν ἔναρξιν συνομιλιῶν διμερῶν ἢ τριμερῶν τὸ πολὺ—διὰ τοῦ σχηματισμοῦ θεολογικῶν ὑποεπιτροπῶν ἐξ εἰδικῶν καθηγητῶν—ἐκ τῶν ἐγγύτερον ἱσταμένων ἐκκλησιῶν (λ. χ. Ὁρθοδόξων-Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν, καὶ Ἀγγλικανῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ Λουθηρανῶν, παρισταμένων καὶ Ὁρθοδόξων κλπ.), διότι εἶναι ἄσκοπον νὰ γίνωνται συζητήσεις μεταξὺ τόσων Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁργανώσεων, χωριζομένων διὰ κολοσσιαίων διαφορῶν. Ὁ Προτεσταντισμὸς πρέπει νὰ ἐπιτύχη ἐνότητά ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ.

γ) Πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δεόν νὰ διεξαχθῶσιν ταχέως συνομιλίας τῶν Ἐκκλησιῶν, μετὰ μελέτην καὶ ἔκθεσιν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, ἀποτελουμένων ἐξ ἀντιπροσώπων πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς¹, πρὸς λήψιν ἀποφάσεων περὶ τῆς Οἴκ. Κινήσεως, ὥστε κατὰ τὴν προσεχῆ Γεν. Συνέλευσιν νὰ ἐκτεθῶσι σαφῶς αἱ ἀρχαὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους (θεμελιώδεις καὶ δευτερεύουσας), ὑποδηλουμένης τῆς ἀπόψεως καὶ τῆς ἀνάγκης ὑπάρξεως ἀριθμητικῆς ἀναλογίας τῶν ἀντιπροσωπειῶν.

δ) Ἐφεξῆς πᾶσα μὲν πρόσκλησις εἰς *Συνέδρια Σπουδῶν* τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» δεόν νὰ γίνεται διὰ τοῦ Οἴκ. Πηχείου, ἡ δὲ συγκρότησις τῶν ἀντιπροσωπειῶν ἐκ λαϊκῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, θὰ ἀνακοινοῦται διὰ τοῦ Οἴκ. Πηχείου, ὅπερ θὰ ὀρίξη τὸν ἡγέτην τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτω θὰ ὑπάρχη πλήρης συντονισμὸς τῶν ἀπόψεων τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ θ' ἀκούεται μετὰ προσοχῆς καὶ ἐγκύρωσιν ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου βήματος τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἡ φωνὴ καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ αἱ πλήρης ἀγάπης προθέσεις τῆς ὑπὲρ διασώσεως καὶ προόδου τῆς Χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος. Τοιουτοτρόπως φρονοῦμεν, ὅτι θέλει ἐκπληρῶσει ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ἐκκλησία ὀρθώτερον λυσιτελέστερον καὶ ἐγκυρότερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον τὴν Οἰκουμενικὴν τῆς ἀποστολὴν ἀπὸ τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἀπέστη², μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ μὴ θέσῃ ὄρους κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῶν σχέσεών της πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους (Utrecht-Amsterdam, 1938-48).

1. Τοπικὰ συνέδρια σπουδῶν τῆς Ὁρθ. Θεολογίας εἶναι ἀναγκαῖα, συμμετεχόντων καὶ λογίων ἐπισκόπων. Εἰς τὰ συνέδρια ταῦτα θὰ ἐξετασθῶσι αἱ πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ἐκθέσεις καὶ αἱ μελέται καὶ προτάσεις τῶν καθηγητῶν Ἀμ. Ἀλιβιζάτου (ἐν «Ποιμένι» Μυτιλήνης 1949), Ἱ. Καρμῖρη (ἐν «Ἐκκλησία» 1949), Β. Ἰωαννίδου (ἐνθ. ἀνωτ.) καὶ Π. Μπρατσιώτου ἐν «Ἐνορίῳ» κ. ἄ.

2. Πρβλ. τὰς ἡμετέρας πραγματείας : Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῷ παρόντι (ἐναρκτήριος λόγος εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίας, ἐν τῷ Παν/μίῳ Ἀθηνῶν 1940). Ἐπὶ τῶν αὐτῶν γραμμῶν στηρίζεται καὶ τὸ ἔργον : Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἐν Ἀθήναις 1948.